

MATUA-VOSA NI KOSIPELI

MATAI NI IVOLA

Vakarautaka ko Rev. Dr. Ilaitia. S. TUWERE.

NA LEWE NI IVOLA OQO

A iKau ni iVola	i
Na Vakavinavinaka	ii

BULIA (Create)

Drau ni Pepa

1.	A iVakamacala Taumada	1
2.	Veivosa Bibi Eso ka Vakayagataka ko "P"	2
3.	Na Kosipeli iJoni	3
4.	Vakatekivu 1-3; Joni 1:1-5 "Ena iVakatekivu sa bulia na Kalou ....."	3
5.	Vakatekivu 1:2 "Sa sega ni Vakacokotaki ko Vuravura, a sa lala, ka tu na butobuto ena dela ni wasa titobu"	4
6.	Vakatekivu 1:2 "Sa Yavavala na Yalo ni Kalou e dela ni wai"	5
7.	Vakatekivu 1:3 "Sa qai kaya (se vosa) na Kalou"	6
8.	Na Vosa	6
9.	Na Rarama	8
10.	Na Tamata	9
11.	Duidui ni Tamata	10
12.	Na iTavi ni Tamata	11
13.	Na Vuravura	12
14.	Sa Cava na Veibuli	12

VEIYALAYALATI (Covenant)

1.	A iVakamacala Taumada	14
2.	Na iVola Tabu	15
2.1	Na iVola na iVakatekivu	15
2.1.1	Na Tamata	16
2.2	Na Yavusa Vou	16
2.3	Na Veivakalougatataki	17
2.4	Caka Dodonu	18
2.5	Na Cili	19
2.6	Veiyalayalati Vou	20
2.7	Na iVakayakavi ni Turaga	21
2.7.1	Na Nona Soli Yani na Turaga	23
2.7.2	Na Vakavinavinaka	23
2.7.3	Sa Dovi ena Vukumudou	24

2.7.4	<i>Dou Vakananumi au kina</i>	24
2.8	<i>Na Veivinakati Tale</i>	25
2.9	<i>Me Kila ko Vuravura Taucoko</i>	25
3.	<i>Sa Vakalesui keda tale ka Veivakataucokotaki</i>	26

VEIVINAKATI TALE (Reconcile)

1.	<i>A iVakamacala Taumada</i>	27
2.	<i>Na Veivinakati ena nodra Vakabauta na Veimatanitu Tani</i>	28
3.	<i>Kalou ni Veiyalayalati</i>	28
4.	<i>Kau Vakabobula</i>	29
5.	<i>Na Veivinakati kei na iSoro Makawa</i>	30
6.	<i>Veivinakati ena Loloma</i>	30
7.	<i>Na Veivinakati kei na iSoro Vou</i>	31
8.	<i>Sa Yavalati na Yasana Ruarua</i>	32
9.	<i>Sa ka Taucoko ka sega ni ka Vakayalo ga</i>	33
10.	<i>Na Veikaukauwa e Vuqa</i>	34
11.	<i>Na Veivinakati kei na Kauveilatai</i>	35

VAKARAITAKI (Reveal)

1.	<i>A iVakamacala Taumada</i>	36
2.	<i>Lako Yani Wase 3</i>	37
2.1	<i>Sa Sega ni solia na Yacana</i>	37
2.2	<i>Na Domo kei na Yameyame ni Buka Waqa</i>	38
3.	<i>I Koronica 2:6-16</i>	39
3.1	<i>Na Vakasama Davo-Cala mai Koronica</i>	39
3.2	<i>Na iSau ni Taro iPaula</i>	40
3.3	<i>Na "Loma" ni Turaga</i>	41
3.4	<i>Sa Kune ena Mata iKarisito</i>	42
4.	<i>Sa mai Cava ka Serau vei Karisito</i>	43

VUVALE (Household)

1.	<i>A iVakamacala Taumada</i>	44
2.	<i>Na Vale iIsireli</i>	45
3.	<i>Na Vosa vaka- Parofita</i>	46
4.	<i>Na iRairai ni Vale ni Kalou</i>	47
4.1	<i>E se Sega ni Tara oti na Vale ogo ni Kalou</i>	48
4.2	<i>Me ra Rawa ni Nuitaki na Lewena Yadua</i>	48
4.3	<i>Na ka ka Tukuna ko Paula na iApositolo</i>	49
5.	<i>Me ra Nanuma na Jiu</i>	50
5.1	<i>Sa Sega na Vulagi ena Loma ni Vale ogo</i>	51
5.2	<i>Sa Yavutaki vei ira na iApositolo kei na Parofita</i>	52

6.	Eda sa Veivatu Bulabula	53
7.	Eda sa Sureti Taucoko meda Lewe ni Vuvale Vakarisito	53

Ai Kau ni Vola

Au sa vakarautaka na ivola lailai ogo me baleti kemuni na noqu itokani dauvunau lewe ni Lotu Wesele e Viti kei Rotuma, kei kemuni kecega na noda lewe ni lotu koni sa mai vakaitikotiko ena vanua ogo ko Aotearoa-Niusiladi; koni taleitaka mo ni dau wilika ka vulica vinaka na ivola ogo na iVola Tabu.

Sa lavetaki mai na vakasama kei na ivakamacala ka koto ena ivola ogo mai na ivola e vuqa kau dau vakawilika, ka ra vakamacalataka taucoko ga na ivola ka dodonu meda vulica ka tovolea meda kila vinaka sa ikoya ga na iVola Tabu. Ia sa levu sara na noqu tomitomi mai na ivola, **Key Words of the Gospel** ka rau vola ko Rev. Dr. Philip Potter, edua na Vunivola Levu Vakacegu ni Mata Bose ni Veimata Lotu Va-Karisito e Vuravura na World Council of Churches (WCC), kei Rev. Professor Hendrikus Berkhof, edua na dau ni cioloji rogo levu mai Oladi (Netherlands). Na ivola ka rau tabaka ogori a volai ena vica vata na yabaki sa oti ka sa sega ni qai tabaki tale (*out of print*)

Au sa vola na ivola ogo ka sala vata kei na noqu masu ni na vakayagataka na Kalou, ka moni marautaka talega oi kemuni kece sara na itokani koni na wilika.

Rev. Dr. J. S. Tuure
3/296 St. Johns Road, Meadowbank
Okaladi
MUSILADI.
31/07/2010.

MATAI NI WASE

BULIA (Create)

Vakatekivu 1:1-3; 26-31; Joni 1:1-18

*"E na ivakatekivu
sa bulia na lomalagi kei na vuravura
na Kalou."*

1. A iVakamacala Taumada

Na veivosa oqo ka doladola kina na iVola Tabu sa vakatusa ni vakabauta (*statement of faith*) ka iKau talega ni talanoa se itukutuku ni nona bula kei na nona cakacaka vata na Kalou kei ira na nona tamata na Isireli. Okoya ka volavola tiko oqo ena ivola na iVakatekivu, e dua ka kunei ni vakabibitaka na cakacaka vaka-bete (*priestly*) ka da na vakatokai koya tiko vakalekaleka e na matanivola na "P" ena iyatu vakamacala oqo.

2. Veivosa Bibi Eso ka Vakayagataka ko "P"

E volavola tiko ko "P" e na i ka lima ni yabaki drau se senitiuri ni bera ni sucu na Karisito, mai na dua na yavusa lailai ka tu vakarorogo ki na dua na matanitu levu, ni mai kala na siga ni nodra tu vata vaka mata-tamata. Eda raica ni tekivu na nodra ilakolako na lewe ni yavusa lailai oqo ena nodra tu vakabobula mai na matanitu levu-qaqa ko Ijipita, ka cava ena nodra kau vakabobula tale ki Asiria kei Pabiloni. Vosa tiko ko Jeremaia na Parofita.

"Kemuni na Turaga ko Jiova! ko ni sa bulia na lomalagi kei na vuravura ena nomuni kaukauwa levu kei na ligamuni ka dodo yani, ka sa sega ni dredre vei kemuni edua na ka. Ko ni sa vakatakila na loloma vei ira na itaba tamata e udolu, ka sauma na nodra caka cala na qase kivei ira na luvedra era sa taravi ira, na Kalou levu ka kaukauwa, ko Jiova ni lewe vuqa na yacana. Sa uasivi ena vuku, ka kaukauwa ena cakacaka. Ia na matamuni sa raica tiko na nodra ivalavala kecega na luve ni tamata. Moni solia vei ira yadua me vaka na nona ivalavala, ka vaka na vua ni nona ivalavala".

(32:17-19).

Sa rogo ena vei tikina oqori ni sa tu ena ligana na Kalou na Dauveibuli na lewa ni veika kecega ka yaco ena veidela ni gauna. Ko Aisea na parofita sa tukuna vakamatata sara vei ira ka ra tiko vakabobula mai Pabiloni, ni Kalou ka sereki ira mai Ijipita ka liutaki ira yani ki Kenani na vanua yalataki; na Kalou tiko ga oqo sa kauti ira yani ki Pabiloni ka na sereki ira talega mai kea. Sa ikoya na Kalou ni veimatani kecega, se ra tusanaki koya se sega. Sa ikoya na Dauveibuli ka taura cake tu na vuravura taucoko ena ligana kaukauwa.

"Au a buli vuravura kau a bulia talega na tamata ka tiko kina; io na ligaqu ga sa tevuka na lomalagi kei na kena ivavakoso kecega ka'u sa vakarota. Ni sa kaya vakaoqo ko Jiova, ko koya ka bulia na lomalagi; na Kalou ko koya ka bulia na vuravura ka cakava. Sa vakataudeitaka ko koya, a sa sega ni cakava me lala, sa bulia ga me tawa. Koi au ko Jiova ka sa sega ni dua tale. Sa sega ni kau vosa vuni ena dua na tikina butobuto e vuravura, kau a sega ni kaya vei ira na kawa iJekope, Mo dou qarai au mada; koi au ko Jiova kau sa vosa dina, kau sa tukuna na ka dodonu."

(Aisea 45:12, 18-19).

Na veitikina oqori mai na i vola i Aisea ka vakakina na itukutuku makawa ni buli ni vuravura (Vakatekivu 2:4-25), sa vakayagataka na dauvolavola oqo ko P me vakadeitaka kina ena iVakatekivu ni sa ikoya ga na Kalou ka bulia na vuravura. Sa drodro na vakatusa oqo mai na nona cakacaka na Kalou ena kedra maliwa na nona tamata na Isireli. Na buli ni vuravura sa sega ni ka ga ni vakanananu se vakasama, ia sa raici ni sa itekivu ni nona cakacaka ni veivakabulai na Kalou (Same 74:12-17).

3. Na Kosipeli iJoni

Sa koto talega na vakatusa ni vakabauta ka da tekivu raica oqo ena imatai ni wase ni tukutuku vinaka ka vola ko Joni. E volavola tiko ko Joni mai na i vavakoso lailai lotu Vakarisito ka ra dui tutu ena vanua vaka-Esia lailai (*Asia Minor*), ka vakarurugi ena loma ni matanitu kaukauwa vaka-Roma. Oqo edua na ivavakoso ka sega mada ga ni vakadonui vakamatani me ra bulataka na nodra vakabauta Vakarisito ena nodra soqoni vata me ra lotu. Era bula voli ena ruku ni o loaloa ni ririko kei na rere de ra totogi ka vakamatei. Sa vakarusai oti na koro tabu ko Jerusalemi. Era sa veiseyaki na Jiu ka ra vakayagataki mai vei ira na kai Roma me ra vaqarai ka vakacacani na lewe ni lotu Vakarisito.

Ena nona dolava ko Joni na nona Kosipeli, sa tukuni Joni na Dauveipapitaiso ni sai koya na iotioti ni parofita (Joni 1:6-8). Ena nona vakayacora oqori, sa vakatora ko koya na cakacaka ni Dauveibuli ena kedra maliwa na tamata kecega. Na vosa ka dusia sa okati kina na Vosa ni Kalou vei ira na parofita, ka vaka kina na vei Mosese (Joni 1:17). Ena daku ni Lawa kei na Parofita sa koto kina na nona vakaraitaki koya na Kalou ena cakacaka ni nona Dauveibuli. Ia, sa vakaibalebale vakaoti ga oqo ena nona yaco me tamata na Vosa ena vuku iJisu Karisito.

Vei keda na lewe ni lotu Vakarisito ka da veituyaki e Niusiladi, Viti kei vuravura, eda vakatusa vata ni sa bulia na Kalou na vuravura eda tiko kina. Eda vakayacora oqori ena loma ni dua na vuravura tawa vakabauta; ka ra nanuma na lewena ni ra tu ga vakataki ira. Sa levu kina na veiqati ca kei na butobuto.

Na noda vakatusa na noda vakabauta e sega ni lavetaki mai vuravura se na ivakamacala vaka-tamata me baleti vuravura. Ia, sa drodro mai na noda gole ka sota kei koya na Kalou vei Karisito. Sai koya ga oqo na yavu levu me baleta na buli ni vuravura ena iVakatekivu kei na Kosipeli iJisu. Eda sa na vakarau goleva vaka matailalai na wase ni vola ruarua oqo.

4. Vakatekivu 1-3; Joni 1:1-5 "Ena i vakatekivu sa bulia na Kalou...."

Eda raica ni sa tu oti mai na ivakatekivu na Kalou, ka sega na nona itekitekivu. Sa tawa mudu ko koya. Oqo sa veibasai sara kei na itukutuku me baleta na nodra kalou na kai Papiloni, ka tukuni kina ni a dua na gauna era a se bera ni bula se basika mai. Era yali tu. Eda kila ni veika buli kecega e tiko na gauna era tekivu mai kina. Era sega ni tawa mudu (*eternal*). Era veiveisau ena toso ni gauna. Na Kalou duaduaga ena tudei ka na vakacavara ko Koya na veika ka na yaco ena iotioti ni gauna. Sa raica ko koya ka volavola tiko oqo o ya ko "P" ni sega walega ni dua na itekivu ni ka kecega, sa dusia talega ni tekivu oqo sa ikoya na Nona **Vosa** kei na Nona **Cakacaka** na Kalou.

Sa vakayagataka ko P na vosa vaka-Iperiu na bara me tukuna na nona veibuli na Kalou. Na ivakavakayagataki ni vosa oqo ena veisiga sa kena ibalebale na kena ceuti se buli edua na ka me basika kina edua na cakacaka maqosa ni liga. Na kena vakayagataki eke e na buli ni vuravura sa tukuna na galala kei na rawarawa ni nona vakayacora na nona inaki na Kalou. Sa raici kina na kena buroro cake na veika e bulia ka yaco me bula vakataki koya.

5. Vakatekivu 1:2 "Sa sega ni vakacokotaki ko vuravura, a sa lala, ka tu na butobuto ena dela ni wasa titobu"

Na vosa vaka-Iperiu ka vakayagataki ena "sa sega ni vakacokotaki ko vuravura, sa lala tu" na, tohu wa-bohu. Na tohu e rairai kau mai na vosa tehom ka kena ibalebale na wasawasa buto ka sema na kena ibalebale ki na kalou vaka-Papiloni ko Tiamat ka drekoni (*dragon*) ni wasa buto. Ena solevu ni kena marautaki na itekivu ni veiyabaki mai Papiloni, era dau marautaka kina na nona valuti Tiamat ko Marduk na tui Papiloni. E na ivalu oqori e kakaseresere kina na yagoi Tiamat. Na kakaseresere ni yagona oqori sa yaco me buli rawa kina na vuravura. Na vosa bohu e veiwekani kei na yaca ni kalou yalewa ni *Phoenicia* ka yacana ko Baau ka kalou ni bogi.

Na yaca ni veikalou oqori kei na veivaluvaluti era cakava ka basika kina na vuravura e kila vinaka ko "P". Sa vakayagataka ko koya na vakasama se vakabauta ka koto kina, ka saumaka me vakamacalataka kina na Kalou na Dauveibuli. Sa laki rai tiko ko P mai na daku ni veika buli (*creation*), ka raica ka sereka na ibalebale ni buli ni vuravura ena rarama ni veika ka vakayacora na Kalou ena toso ni gauna ena bula ni tamata. Na meca levu ni ka ka vakatokai na vuravura (*cosmos*) sai koya na butobuto (*chaos*). Na kena vosa tale ka vakayagataki ena i Vola Tabu sa ikoya na kena yali na veivakacokotaki; sa lala ka tubu na veilecayaki. Ena noda bula na tamata eda kila ni vakacacani se voroki edua na ka ka tu taucoko, ena tarava mai na lala kei na butobuto ni bula. Ni sarava ko P na toso ni vuravura kei na veika e yaco kina, e raica vinaka na kena yali tikoga na bula taucoko, ka sosomitaka na lala kei na butobuto.

Na itukutuku sara ga ni matanitu ko Isireli sa kena ivakaraitaki vinaka. Sa gadreva tu na vuravura na galala ni nona loloma na Kalou, me maroroya ka taqomaka na vuravura me vaka ni a bulia ga ko koya mai na ivakatekivu. Ena davo koto ga na butobuto ena dela ni wasa

titobu. Na ivakavakadewa ni *tohu wa-bohu* (sega ni vakacokotaki ka sega na kena ibulibuli) ena vosa va-Kirisi na *aotatos kai akataskeuastos* sa kena ibalebale "dredre me laurai", "sega na kena ibulibuli", "sega ni vakarautaki". Na veika ka dredre me laurai se sega na kena ibulibuli ena sega ni rawa me bula (*exist*) ka na tawa yaga. Sa raica rawa talega ko Joni na rerevaki ni butobuto ogo ka sa kaya kina : "*Sa cilava na butobuto na Rarama ka sa sega ni kune tale na butobuto*" (Joni 1:5).

6. Vakatekivu 1:2 **"Sa Yavavala na Yalo ni Kalou e dela ni wai"**

Na Yalo ni Kalou sa ikoya na Nona kaukauwa ka tatara yani me vakayacora se vakacavara na nona inaki. Na vosa "yavavala" (*moving*) sa kena ibalebale taumada na "wavokita", "vakauqeta", "sautaninini". Na kena vakadewa va-Kirisi e tukuna na nona "ovica" na Yalo ni Kalou na dela ni wasawasa butobuto me vaka na nona ovica na luvena edua na tina ni toa. Sa dusia tiko ni sa tiko mai na ivakatekivu na Kalou kei na nona kaukauwa me bulia kina edua na ka.

Na ka ka tukuni eke sa dusia vakamatata na Daunisame 139:7-12 me baleta na nona cakacaka na Kalou ena kedra maliwa na tamata. Ena veivanua kecega ka tovolea kina na tamata me dro tani mai vua na Kalou, sa tiko talega kina ko koya kei na kaukauwa ni yalona. Ke mani vakacava sara na kena butobuto, ena rarama me vaka na siga ena mata ni Kalou. Sa vakalesui tiko kina na veivutuni ki na itekivu ni gauna; na nona raica edua na nona malumalumu vata kei na nona vinaka kei na nona kaukauwa na Dauveibuli. Sa sema na ka ruarua ogo na daunisame, 139:13-16, ka dusia kina na nona maroroi kei na nona buli vakamaqosa na tamata. Mai na ivakatekivu sa bula na Kalou, ka voleka sara, ka veivakayavalati me vakacokotaka na vuravura ka kaciva na rarama mai na butobuto.

7. Vakatekivu 1:3 **"Sa qai kaya (se vosa) na Kalou"**

Na Yalo kei na Vosa erau sala vata. Sa tu na kaukauwa ni Kalou ena daku ni nona inaki kei na nona vosa. Ni veivakauqeti, sa vosa ka cakacaka. Sa tiko vata kei keda me vosa ka cakacaka. Na veika buli me vaka eda raica ena iVakatekivu 1 e sega ni laki basika mai ena loqi tabu ni nona bula na Kalou. E sega talega ni Kalou tu vakatikitiki me vaka na nodra vakabauta mai Papiloni, Ijipita kei na veivanua volekata. Na vuravura, maliwa lala kei na veika buli sa tu kina na irairai ni ka ka nakita kei na nona vosa. Ka sa dusia vakamatata ogo na Same 33:4-9.

Na nona vosa kei na nona cakacaka na Kalou sa vakamacalataki ni vakayacora ena dina, dodonu kei na loloma. Kaya kina na daunisame,

"Sa caka na lomalagi ena vosa iJiova.

*Kei na lewena kecega ena icegu ni gusuna.
Ni sa vosa ko koya, sa yaco.
Sa vakarota ko koya, sa tudei.”
(33:6,9)*

Na nodrau sema vata koto vakavinaka na yalo (*spirit*) kei na vosa (*word*); na kaukauwa (*energy*) kei na inaki (*intention*), ka yavutaki ena inaki dodonu ka savasava sa vaka edua na mata ni cina serau vinaka ka cilava na noda bula na tamata. Sa ka bibi kina me tu vata se cakacaka vata na yalo kei na vosa, na inaki kei na kaukauwa. Sa inaki ni Kalou me sema ka cakacaka vata tiko na ka ruarua oqori ena noda bula na tamata.

Na vosa "Bulia" sa vakayagataki talega ena i Vola Tabu Makawa me tukuna na nona kacivi ira ka digitaki ira na nona tamata na Kalou (Aisea 43:1,7,15; 45:7-8; 57:18; Same 51:10). Sa macala eke ni nona cakacaka ni veibuli na Kalou sa cakacaka ni kena tukuni vakadodonu na loma ni Kalou.

8. Na Vosa

Na kena tukuni vakadodonu ogo sa vakamacalataka ko Joni ena vakasama levu ni "Vosa". Na Vosa (*Logos*) sa dua na uma vakasama Vakirisi ka volavola tiko vei ira ko Joni. Ena nona vakayagataka ogo ko Joni sa sereka kina e tolu na kena ibalebale lelevu ena rarama ni vakabauta vaka-Jiu. Oqori na vosa vaka-parofita ni Turaga (*Prophecy*); na Vosa vakavuku ena Vosa Vakaibalebale (*Proverbs*); kei na Vosa ni Lawa (*Torah*).

Na Vosa vaka-parofita sa ikoya na kena kacivaki na nona inaki na Kalou, ka na vakaraitaki ena cakacaka vei ira na Isireli kei na veimatanitu. Na vosa nona na Vuku (*Proverbs*) sa kunei mai na i vakatekivu ni bera ni buli na vuravura, ka tiko vata ga kei na Kalou ena nona cakacaka ni veibuli. Sa vakararamataka na tamata na vosa ni Vuku ogo me cakacakataka rawa na dina kei na dodonu. Na vosa ni Lawa sai koya na Vosa taumada. Ogo edua vei iratou na vitu na ka ka buli taumada ni bera ni buli na vuravura. Na ka e ono tale sa i iratou na : Veivutuni, Were mai Iteni, Eli, na iDabedabe vaka iukuuku, Valenisoro, kei na yacana na Mesaia. Na Vosa ni Lawa (*Torah*) sa vosa ni bula ka rarama kei vuravura.

Ena nodra vuravura na kai Kirisi, na Vosa (*Logos*) sa dusia vinaka na nona vakamacalataki koya vaka ikoya edua. Vei ira na dauvakasama kai Kirisi na *Stoics*, era vakabauta ni manumanu lalai (*germs*) ni vuku ka taura se lewa tu na vuravura sa kunei ena veitamata yadua. Sa ikoya oqori sa rawa me bula kina edua ka vakataucokotaki kina. Sa dusia tiko ko Joni na ka oqori ena nona kaya, "**sa tu vei koya na bula ia na rarama ni tamata na bula**". (1:4); "**na rarama dina ka vakararamataki ira na tamata kecega**" (1:9). Eda kunea ena ivakamacala ni vosa oqori ena Kosipeli iJoni ni vakacokotaki vakamaqosa sara kina na vakasama vaka-Jiu kei na vakasama va-Kirisi.

Na kena vakacokotaki vakamatai na vakasama e rua ogo e laurai vinaka ena nona volavola edua na Jiu mai Alexandria ko Philo na yacana (40BC - 40AD). E dusia ko Philo ni Vosa (*Logos*) sai koya na vatuka (*image*) ni Kalou. Erau veiucui kei na Kalou, ka tabaki koto na kena iyaloalo ena veika buli kecega (*creation*). Na Vosa sa ikoya sa caka rawa kina ko vuravura ka sa ikoya talega na isema bula ni Kalou kei na vuravura.

Na Kalou sa cecere sara ka sega ni rawa me vakatautauvatataki kei na ka ka bulia. Ia ena vuku ni Vosa sa veitaratara rawa kina kei na vuravura ka vueta cake tale tu ga na vuravura. Ia vei Philo, na Vosa ogo sa ka tikoga vaka-vakasama (*idea*). E sega ni tamata. Ia ko Joni sa tukuna ni Vosa ogo sa yaco me tamata. (1:13).

Sa kila vinaka ko Joni na uma-vakasama va-Kirisi. Na uma-vakasama ogo era kilai vinaka ena gauna ko ya. Sa qai dusia yani na kedra ibalebale dina. Na Vosa sa bula vata voli ga kei na Kalou ka Kalou talega. Ena nona cakacaka, sa raici na nona kaukauwa vaka ikoya, ka sega ni dua walega na manumanu lailai (*germ or sperm*) me vaka era vakabauta na Stoics. Na Vosa ogo sa ikoya na Karisito vaka ikoya ka luvena duabau na Kalou.

Eda raica eke ni sa yavutaki na rai ogo ena ka dina ka yaco ka sega ni vakasama se vakanananu ga. Ena nona tukuna ko Joni ena 1:10-11 ni,

".....sa tiko e vuravura ko koya. A sai koya ka caka kina ko vuravura, ia ka sega ni kilai koya ko ira na kai vuravura. Sa lako mai ko koya kivei ira na kai nona ka sega ni vakabauti koya ko ira na kai nona."

Sa valuta tiko eke ko koya na nodra rai na Stoics. Sa dusia tiko ni Vosa ogo sa yaco me tamata ka sotava talega na veika dredre. Sa sega ni vakasama walega.

9. Na Rarama

Ni da rai Iesu tale ki na buli ni vuravura ena ivola na iVakatekivu, eda wilika, **"A sa vosa na Kalou ka kaya, "Me rarama mai, a sa rarama mai"** (1:3). Sa imatai ni ka me buli sa ikoya na Rarama ogo, ka ni kevaka e sega na rarama ena sega talega ni buli rawa edua na ka. Sa vakaduiduitaka talega na veika buli na Rarama, ka solia se dusia vei keda na kedra ibulibuli yadudua. Na Rarama talega sa vakaraitaka se vakavatukanataka vei keda na veika buli ka ra okati kina me ra ka bula ka sega ni ka mate. Sa rawa meda raica ekeri na nona dusia ko P ni duidui na veibuli ogo mai na veibuli ka nodra na veimatani tu ka vakavolivoliti Isireli, ka ra kaya kina ni buli na vuravura mai na nodra vala na veikalou. Sa basika na vuravura mai na veivala (*conflict*) oqori.

Ena ivola na iVakatekivu, eda raica kina ni sa yavala na yalo ni Kalou, sa Vosa ko koya ka basika mai na vuravura. Ka sa bibi ga meda raica eke na kaukauwa ni nona inaki kei na nona lewa.

Na ka eda raica ena veitikina e muri (1:4-25), na kena vakarusai na nodra vakasama ena gauna ko ya, 'o ya ni ra tu vakataki ira na veikalou lalai ka ra dau veivala me macala se o cei e kaukauwa. Sa dusia ko P ni lomalagi kei na vuravura sa nona ibulibuli na Kalou ka tu vakarorogo ki na nona inaki kei na nona lewa. Na veikalokalo ka vaka e lewa tu na bula kei na veitosoyaki ni tamata me vaka na nodra itukuni makawa sa laurai ni nona ka buli ga na Kalou. Era sa sega mada ga ni vakatokai me kalokalo se kacivi ena veiyaca era dau vakatokai kina. Era sa vakatokai ga me **"Vuni-rarama ena maliwa kei lomalagi"** (1:14). Sa sega talega ni ra buli e liu ena ituvatuva ni veibuli. Era sa basika walega ni sa buli oti na co kei na kau ena kedra veimataqali.

Na ituvatuva ni veibuli oqo sa vukica talega na vakasama ka taka levu ena gauna ko ya ni bula ni qele, kau kei na itovo vakavanua, sa vakatau mai na kaukauwa kei na nodra veitosoyaki na veikalo ni lomalagi. Sa vukica vakatoboicu na vakabauta me baleta na veikalo oqo ko P ka dusia kina ni sega ni dodonu me ra qaravi. Sa sega ni dua na nodra kaukauwa ena cakacaka ni veibuli ka nona duadua na Kalou. Era sa nona ka buli (*creatures*) kecega me vakataki ira na kau kei na manumanu. Sa dusia vakamatata kina ko P ni sa kaukauwa ka cecere duadua na Kalou na Dauveibuli, ka sega ni dodonu me dua na ka buli me vaka na vula, kalokalo se manumanu me qaravi se vakaliuci tiko ena bula ni tamata.

10. Na Tamata

Ni bulia oti na Kalou na veika bula kecega, sa qai bulia na tamata. Ka vaka me dusia tiko ko P ni oqo na isoqoni taucoko ni nona veibuli na Kalou. Sa laki vosa kina ko koya ka kaya,

"Me datou bulia na tamata me itovo vata kei kedatou"

(1:26)

Na kena vakayagataki na vosa "datou" se "kedatou" era vakataroga e lewe levu. A cava na kena ibalebale, ka ni Kalou na Dauveibuli e lewe dua ga?

Eso na dau ni Vola Tabu era kaya ni kaciva na Kalou na kaukauwa eso ni lomalagi me ra lako mai ka mai vukei Koya ena nona bulia oqo na tamata. Se me ra lako mai ka mai vakadinadinataka na ka sa vakarau yaco.

(Raica Vakatekivu 3:22; Aisea 6:8).

Ia sa sega ni vaka oqori na nodra rai na Iperiu ena kena vakayagataki na "datou" (*plural*). Sa raici na Kalou me "vuqa" se "levu" ka dodonu ga me vakamacalataki ena veivosa me vaka na "kemuni" se "ira". Eke ena nona vakarau me bulia na tamata, sa vosavosa iyalona na Kalou, se sa vosa tiko vei koya vaka ikoya ni vakarau me qarava na iotioti ni cakacaka ni nona veibuli ka sa vaka me kaya kina, "Au sa na sovaraki au yani oqo ki na iotioti ni noqu cakacaka ni veibuli". Eda raica kina ni vinakata tiko ko la ka volavola tiko oqo me kilai na bibi ni bula ni tamata ena ituvatuva ni nona veibuli na Kalou. Ka sa veivolekati sara kei koya ka buli koya. Okoya ka buli oqo e muri, sa nakiti me nona itokani voleka na Kalou, me rau dau sala vata ka veivosaki. Me rau bula vata ena vosa kei na cakacaka.

Sa wasea na tamata na nona inaki na Kalou ena itavi ni veibuli ena mana ni nona vosa. Sa buli ko koya me galala me vakataka na Kalou. Ia na galala oqori sa sega ni nona vaka ikoya. Sa sega ni nona dodonu (*right*), ia sa i solisoli (*gift*) ni Kalou ki vua. Me vaka ni galala na Kalou ena nona bulia na tamata, sa dusia ni galala ni tamata sa kena ibalebale ga me galala me qarava na Kalou ka veitokani ena galala kei ira tale na tamata. Na noda galala sa dodonu ga me galala ni veitokani kei ira na tani. Eda na galala walega ni da veitokani kei ira tale eso.

Sa raici vinaka na tikina oqo ena ibalebale ni Vosa "Atama" ena i Vakatekivu. Sa sega ni yaca ni dua ga na tamata ia sa yaca raraba ka vakatokai kina na tamata kecega (*Humanity*). Sa dusia eke ko P ni tamata taucoko sara era sa buli me ra veiucui kaya na Kalou, ka dodonu me ra galala me ra veitokani kei koya ka galala talega me ra veitokani

vakai ira. Oqo edua na mata ni moto gagata ka vakayagataka ko P ka ni bula tiko ko koya ena loma ni dua na mata tamata era raici ira tikoga vakataki ira, sa ira na Jiu. E ka dredre me ra veitokani kei ira na tani.

Ena itukutuku ni buli oqo ni tamata sa voroka kina na dauvolavola oqo na bai sitila ni veivakaduiduitaki. Era sa buli na tamata taucoko me ra veiucui kaya na Kalou, se ra Jiu se kai tani.

Ena veiyabaki mai ki muri sa raici ni sa veisau sara na nodra rai na ivakavuvuli ni lotu vaka-Jiu me baleta na tamata. Era vakadewataka na buli ni tamata ena ivakatekivu ena rarama ni veika ka cauraka ko P me vaka eda sa goleva oti. Era kaya kina,

*"Sa dodonu me kila na tamata yadudua ni tu na nona itavi.
Me nanuma tiko ni sa vakatautaki na bula ni tamata taucoko
mai na i vakarau ni bula ka muria se taurivaka na tamata yadua".*

Na iyatu vakavuvuli ni lotu vaka-Jiu ka vakatokai na Mishnah e kaya,

*"A buli edua bulu ga na tamata me vakavulici iko ni kevaka
ko vakacacana na nona bula edua tale, sa kaya tiko na iVola Tabu
taucoko ni ko sa vakacacana na nodra bula na lewe ivuravura kecega.
Ia kevaka ko vakabula na nona bula edua, sa tukuna tiko na iVola Tabu ni ko sa
vakabula na vuravura taucoko."*

Sa kaya kina edua na ivakavuvuli ni lotu vaka-Jiu ko Rabbi Simeon ben Azzai ni "sa dodonu me rokovi ka dokai na iyalo (image) ni Kalou ka kunei ena noda bula taucoko na tamata".

Na duavata oqo ni tamata kecega sa rawa kina vei keda meda cakacaka vata ka veitauri liga kei ira na veimata tamata kecega; duidui vanua, itovo se lotu. Ka ni sa dua ga na yavu eda raici vata kina. Me vaka nida a buli meda veivosaki rawa kina kei na Kalou, eda a buli talega meda veivosaki rawa kina kei ira kecega na tamata. Ko ira era lotu Idu, Buddah, Musulimi se Kominisi, era sa tamata talega vakataki keda ka ra buli me ra ucuya na Kalou. Sa ikoya talega na yavu levu oqo sa yavutaki kina na kena bibi meda veivosaki tiko kei ira.

11. Duidui ni Tamata

Ena loma ni duavata oqo ni tamata taucoko sa koto talega kina na noda duidui (*otherness*), "**na yalewa kei na tagane sa buli rau ko koya**" (1:27). Oqo na duidui ni tagane kei na yalewa ena loma ni duavata oqo. Sa dodonu me rau tu vata ena nodrau veiwekani ka veivakataucokotaki. Erau sa kunea na nodrau duavata na tagane kei na yalewa; na nodrau galala me rau veilomani ka veivukei ena mata ni Kalou. Sa ka bibi me nanumi vinaka oqo ena noda bula vakavanua ka vakalotu talega.

Eda sa buli ena duavata ni veiwekani. Eda duidui, ia eda sa duavata ka da vakaitavi vata meda matataka na Dauveibuli ena kena maroroi ka cakacakataki na veika buli kecega. Me vaka na veika buli kecega, sa vakalougatataki na tamata me tubu ka lewe levu mai. Ia sa soli vua na tamata me lewa vinaka na veika buli kecega. (1:28-30).

O koya ka volavola tiko oqo e sega ni raica me bibi na vanua ka tekivu mai kina na tamata (*natural origin*); se a tekivu vakacava mai? Ia sa bibi ga vua na nona veiwekani na tamata kei na Kalou ka vakakina na nona veiwekani kei na veika buli, kei na nona i tavi kina. Sa voqa talega na domo oqori ena ivola iJoni ena nona kaya, ni ko ira era yaco rawa me ra luve ni Kalou "*era sa vakasucumi e sega ena vukudra na qase, se na sucu vakayago, se na veitalia ni tamata, mai vua ga na Kalou*". (1:12-13). Na nona itavi se cakacaka na tamata sa nona veivakalougatataki na Kalou.

12. Na iTavi ni Tamata

Na nona itavi na tamata sa basoga rua. Na imatai, me lewa na vo ni nona ibulibuli na Kalou. Kena ikarua me qaravi koya rawa, vata kei ira na veika buli kecega. Na vosa ka vakayagataki ena kena qaravi na itavi oqo sai koya na, "vakatawa", "vakamalumalumutaka", "lewa". Eratou vosa kaukauwa toka. Ia sa dusia ga ni sa laiva na Kalou na tamata e vuravura me lewa na veika buli kecega, ia me lewa ena rarama ni nona veiucui kei koya na Dauveibuli. Oqori me qarava ena sala dodonu, dina kei na loloma.

Na Same 8 sa dusia na itutu cecere ni tamata ena maliwa ni veika buli kece sara. Sa dede na kena vakabauti tiko mai ni cecere duadua na vula, kalokalo kei na lomalagi ka vaka era lewa tu na bula ni tamata. Oqo na nodra vakabauta makawa ena gauna ko ya. Ia sa sauma vaka ikoya na Daunisame na nona taro me baleta na tamata:

*"O ni sa buli koya me uasivi sobu vakalailai vei ira na agilosu.
Ka vaka isalataka ena iukuuku kei na vakarokoroko.
O ni sa lesi koya me lewa na cakacaka ni ligamuni.
Ko ni sa vakamalumalumutaka e ruku ni yavana na ka kecega."*

(Same 8:5-6)

Sa vakadewataka ko Dietrich Bonhoeffer, edua na dau ni cioloji mai Jamani ka vesu ka vakamatei sara ena gauna nei Itila (Hitler) 'o ya ni sa vagalalataki na tamata me nona duadua na Kalou, ka qaravi ira talega na tani. Sa vagalalataki talega na tamata me raici koya ni duidui mai na vo ni veika buli, ka me lewai ira. Na ka ka vagalalataki koya oqo sa ikoya ga na nona veiucui kei na Kalou.

13. Na Vuravura

E rua na ka me tukuni me baleta na vuravura. Na imatai, sa vakamacalataka ko P ni Kalou ga sa ikoya na Dauveibuli. Sa dusia vakamatata sara talega kina ni vuravura eda tiko kina oqo e ka buli (creature). Sa tukuni vinaka oqori ena Roma 8:38-39. Sa sega ni tu vakaikoya ga na vuravura. Sa bulia na Kalou na veitikina kecega ka lesia na nodra dui i tavi. Sa kena i balebale ni sa tuvai tu vakamatau na vuravura ka rawa me lewai ka maroroi vinaka.

Kena i karua, ni sa vaka tu oqori na i rairai ni vuravura, sa qai mai soli tale oqo ki na liga ni tamata me lewa ka vakamalumulumutaka. Sa buli na tamata me lewa na vuravura ka me cakacakatata ena i naki ni Kalou ka me yaga ki na noda bula raraba.

Na ka e rua ka dusi oqo me baleta na vuravura, sa saqata na rai ka wasei kina me dua na yasana vakayago ka dua na yasana vakayalo. Sa saqata talega na vakanananu ni dodonu me tawase tani na vakabauta (faith) mai na kena dikevi vakavuku na vuravura (science). Na vakadidike vakavuku vaka oqo sa sega walega ni dodonu vinaka tu, ia sa vinakati vakalevu me vaka na i tavi ka soli ki na liga ni tamata me lewa ka vakamalumulumutaka na vuravura. Kevaka sa nona na Kalou na i otioti ni vosa (ultimate) me baleta na vuravura, sa i karua ni otioti ni vosa (penultimate) sa solia na Kalou ki vua na tamata.

14. Sa Cava na Veibuli

Ni mai tinia na cakacaka ni nona veibuli na Kalou, sa raica ka kaya, "sa vinaka sara" (Vakatekivu 1:31). E rua na vosa erau vakayagataki me tukuna na "vinaka sara" oqo, na tob ena vosa vaka-Iperiu kei na kalon ena vosa va-Kirisi. Na vosa e rua oqo e rau dusia ni sa mai sota vinaka sara na lewa kei na i naki ni Kalou, vata kei na buli ni vuravura ka sa mai cava oqo. Oqo na i balebale ni "vinaka sara". Sa "dodonu vakaoti," "totoka dina". Era vakayagataka na kai Kirisi na vosa 'kalon' ena vuku ni vinaka oqo.

Sa vinaka na vuravura buli oqo kei na tamata, ka ni mai vakacavara vinaka kina na Kalou na nona cakacaka me vaka a nakita taumada. Na yalona kei na nona Vosa, nona Kaukauwa kei na nona i Naki sa duavata sara. Sa sega ni tu tani na nona Vosa mai na nona Cakacaka kei na ka ka nakita kina. Ka sa na vinaka walega na vuravura ni vakuria se tomana tiko na tamata na vosa kei na i naki oqo ni Kalou.

Na "vinaka sara" oqo e vakamacala talega kina ko Joni ena i Vola Tabu Vou, ka tukuna kina, "sinai ena loloma kei na dina (1:14). Na ka ka vakatokai me vinaka sa i koya na nona sovaraki koya se soli koya na Kalou ki na nona i naki.

Na "vinaka sara" se vinaka vakaoti oqo, sa mai soqoni vua na "tamata vakaoti" sai koya na Vosa ka yaco me tamata, ko Jisu Karisito.

Na veika kece sara ka gadreva tu mai vakabalavu na tamata yadua, se tamata taucoko sa kunei vei Jisu Karisito. Na ka taucoko ka nakita tu na Kalou sa vakatakila ena bula i Jisu Karisito. Nai ukuuku ni Kalou (glory) ena kena lagilagi, na kena bibi kei na kena kaukauwa sa kunei vua. Eke, eda raica kina na i balebale ni veika ka tukuna ko "P" ena i tukutuku ni buli ni vuravura. "A sa vakaraica na Kalou na ka kecega sa bulia ko Koya, ka raica, sa ka vinaka sara." (1:31). Ka vaka kina na ka ka koto ena Joni 1:1-18 o ya ni sega

ni beca vakalailai na Kalou na vuravura ka bulia. Ke sa vakakina, sa sega talega ni dodonu meda beca na tamata.

Eda sa raica ni sa mai talaucaka ko Joni na veika ka tabogo koto ena daku ni vakatusa ni vakabauta nei "P" o ya ni sai Jisu Karisito ga na Matana na Kalou ena nona bulia na vuravura, ka sai koya talega na kena i cavacava kei na kena i ukuuku. Eda sa rawata na dodonu meda yaco rawa meda luvena na Kalou ena vukuna (Joni 1:12-13). Ena vukuna talega sa rawa kina vei keda meda bula ena bula oqo ni "lewe kei na dra" ka vakasinaita ko Koya ena "loloma kei na dina" (1:16-18).

Sa na rawa meda vuli mai na lawa i Mosese kei na ka era tukuna na parofita me yacovi Joni na dauveipapitaiso, ia sai Jisu Karisito ga sa rawa kina vei keda meda vakabauta na Kalou na Dauveibuli, vakabibi meda yacova rawa na nona i naki ena noda bula, ka sinai ena loloma kei na dina.

Tinitini

Na i tukutuku ni kena buli na vuravura sa tiki ni yau talei ni tukutuku vinaka vei keda na tamata. Ka sa sureti keda tiko ki na bula ni vakabauta meda gole vua na Dauveibuli yalo loloma oqo ka cakacaka vata kei koya ena kena vakayacori na lomana e vuravura.

KARUA NI WASE

VEIYALAYALATI (Covenant)

Vakatekivu 12:1-3; 1 Koronika 11:23-29

1. A i Vakamacala Taumada

Na vosa "Veiyalayalati" (Covenant se berith ena vosa vaka-Iperiu), sa dua na i dola-vosa ni Kosipeli ka vakayacani kina na i Vola Tabu taucoko. Sa vakatokai na i vola oqo me Veiyalayalati Makawa kei na Veiyalayalati Vou. Na vosa 'Testament' sa vosa vaka-alatini (Latin) ni vosa 'covenant' se Veiyalayalati.

Sa dau vakayacori na veiyalayalati mai Palesitaina kei na veivanua volekata me taura vata na tamata kei na nodra yavusa ka ra sega tu ni bula veivolekati se veiwekani me rawa kina na bula sautu kei na duavata. Ka ni ena daku ni veiyalayalati oqo era sa tu kina na veimatani ka ra tatawasewase, ka ra veiwanonovi ena veilecavi qaqa. Era dau vala vakavuqa ka ra saga se o cei e rogo na yacana (Vakatekivu 11:4).

Ena vuku ni vakarau ni bula e vaka tu oqo, era kila vinaka na i balebale ni 'butobuto' ka ni ra dau yacova wasoma. Era dau veiyalayalati gona kina vakawasoma me levei na butobuto oqo ka me dabe dei na vanua ena bula sautu. Eda raica ni sai koya oqo edua na i vakarau ka taurivaka talega na veimatani edaidai me sabai tani kina na tiko yavavala.

Sa vakayagataka talega na i Vola Tabu na i vakarau oqo ena nona tukuna na veiyalayalati ka vakayacora na Kalou kei na tamata; na Kalou kei ira na Isireli. Ka sa saumaka na i Vola Tabu na i balebale ni veiyalayalati ena kena rawa me vakayacori me kauta vata ki loma na Kalou kei na tamata. Ena gauna makawa, sa sega sara ni vakasamataki ni rawa na ka oqo 'o ya me veiyalayalati na Kalou kei na tamata.

2. Na i Vola Tabu

Ena i Vola Tabu eda raica ni Kalou vakataki koya sa tekivutaka na veiyalayalati, ka sa i koya sara talega sa vakatora na i vakarau me vakayagataki kina ka sega ko ira na tui se turaga ni veivanua. Sa sega talega ni dua na veisolisoli_walega. Na i vakarau ka vakatora na Kalou sa yavutaki ena nona galala, ka sega ni vakasaurarataki kina. Eda saravi koya kina ena nona i tutu ni Dauveibuli, Dauveisereki, ka qarava ena nona dodonu, nona loloma kei na nona savasava. Sa sega ni vakayacora na veiyalayalati 'qo kei na tamata ena i dre vaka i lavo se vaka politikiki me vaka era vakayacora na i liuliu ni veimatani.

Sa i naki ni veiyalayalati ka vakayacora oqo na Kalou sai koya na kena wasei vakavinaka vei ira na tamata kecega na veika ka yalataki kina, ka sega ni votai ga kina ko ira eda veikilai kaya. Na veiyalayalati ena i Vola Tabu, sa baleta sara ga na i naki ni Kalou me ra duavata na tamata me vaka na i naki ni nona veibuli. Sa veiyalayalati ko koya ena nona galala ka sa taura cake tale kina na cakacaka ni nona veibuli, me vakacavara vata kei na tamata.

2.1 Na i vola Na i Vakatekivu

Ena i Vakatekivu 12:1-3; 17:1-14, eda raica kina na nona veiyalayalati na Kalou kei na tamata ena vuku i Eparama. Ena i Vakatekivu wase 3 kei na 4, sa tukuni kina na nona tacori ka bale na tamata ena veitemaki ni gata ena nona saga na tamata me tu vakataki koya. Sa gole tani kina mai vua na Kalou, sega ni qai vakarorogo vua kei na nona i naki. Ka sa yaco kina me sega ni nuitaki tale. Sa sega ni vakarorogo rawa ko Atama vua na Kalou ka me veitokani voleka kina kei Ivi mai na Were. Sa laki malumalumu talega kina ko Ivi ka ni a buli me rau veiwekani voleka kei na Kalou. Sa tusanaka ko koya ni rawai koya na gata ka vakarorogo vua. Sa vakarorogo ki na dua na ka buli ga ka sega vua na Kalou na Dauveibuli.

Na nona sega ni tauri koya rawa na tamata me vakarorogo vua na Kalou ka veirogorogoci vakataki rau, sa laki tini e na nona labati Epeli na tuakana ko Keni. Ka sa rogo sara kina na vosa : *"Koi au beka na i vakatawa i taciq?"* (Vakatekivu 4:9). Sa buli na tamata me galala me qarava na Kalou ka qarava rawa na wekana. Sa buli talega me kakua ni vesuki mai vua edua na ka buli me vaka na gata. Sa sega ni vaka kina eke ka ni sa tacori ena i vesu ni gata. Sa sega ni galala me qarava na Kalou kei na wekana.

Sa gole tani na vuravura kei na tamata ka buli rau na Kalou ka voleka sara me vaqevutaki vakadua ena waluvu levu (Vakatekivu 7). Ia, ena yalo dina dauvakarorogo i Noa, sa yalataka kina na Kalou ni na sega ni vakarusai vakadua na vuravura (Vakatekivu 9:8-17). Ke mani vakacava na i tovo ni tamata, *"ena sega ni mudu na vula i teitei kei na vula i kelikeli, kei na liliwa kei na katakata, kei na vula i katakata kei na vula i liliwa, kei na siga kei na bogi."*(Vakatekivu 8:22).

2.1.1 Na Tamata

Ia sa sega ni yali rawa na leqa ni tamata me vaka ka dusia vei keda na i talanoa ni tara koro se vale ena i Vakatekivu 11. Ena dua na gauna ka sa levu sara kina na veika vovou veivakurabuitaki ka rawata na tamata, sa sega ni vakalailaitaki sobu kina na leqa ka sotava ko koya. Sa levu cake ga na veicati kei na veivakacacani e vuravura edaidai. Sa vu na veika oqori mai na dokadoka ka dusia koto na i Vakatekivu Wase 11. Ka sa vaka me matata vinaka kina ni leqa ni tamata sa vakavuna tiko okoya vakataki koya.

Sa qai kaciva na Kalou edua na nona tamata, ko Eparama me matataka na tamata kecega. Sa kacivi koya tani mai na nona vanua kei na i vakarau ni kena bula, mai na nona lotu

makawa mai Uri, ka talai koya yani ki na dua tale na vanua ka duidui na kena bula kei na kena lotu me tekivutaka vou kina edua na yavusa vou : *"Mo lako tani ena nomu vanua, ka biuti ira na wekamu, kei na vale nei tamamu, ka lako ki na vanua kau na vakatakila vei iko. Ia kau na vakayacori iko mo matanitu levu....."* (Vakatekivu 12 : 1-2).

2.2 Na Yavusa Vou

Na vosa ogo ni Kalou sa vaka me dusia tiko kina ko koya ni kena tekivutaki edua na i lakolako vou ena loma ni yavusa vou ogo, sa na sega ni yavutaki ena noda i sema ki na noda vanua kei na kena i vakarau ni bula, se na noda lotu kei na kena bula veimaliwai makawa. Sa na yavutaki ga ena dua sara ga na ka vou ka na vakayacora na Kalou. Na nona talai ko Eparama ki Kenani, ki na dua sara ga na vanua vou ka vulagi kina sa vakaraitaka ni ka vou ka vakarau yaco ogo sa laki lako mai tuba. Sa matata vinaka ni sa na tawase tani mai nai lakolako makawa. Ia ena vakayacora na Kalou ena veisau ni toso ni gauna (*historical*) ena i tuvatuva ni bula ni veimata tamata ena veimatani.

Na veiyalayalati ogo sa vakabibitaka na nona vakararavi ko Eparama ki vua na Kalou ka sa nona i tovo me dau kaci se vosa ni yalayala. Ka sa vakayacora oqori ena nona galala taucoko ka dau tekivutaka kina vakataki koya na veika vovou. Sa vakaraitaki ogo ena nona kacivi ira na nona tamata na Isireli ena nodra tiko bobula (*Vakarua 7:6-8*). Sa ganita talega me rogo eke na domo i Joni ena nona kaya :

*"Ia ko ira kecega sa vakabauti Koya, sa solia vei ira ko Koya
me ra yaco rawa me ra luve ni Kalou, vei ira sa vakabauta na yacana.
Era sa vakasucumi, e sega ena vukudra na qase, se na sucu vakayago,
se na veitalia ni tamata, mai vua ga na Kalou."*

(Joni 1:12-13).

Eda rogoca talega na i vola vei ira na Iperiu ni cavuta tiko na vakabauta ogo ka kunei vei Eparama :

*"Ni sa vakabauta sa laki tiko vulagi kina ena vanua
ka yalataki, me vaka sa sega ni nona, ka tiko walega
ena veivale laca, ko Aisake talega kei Jekope, eratou
taukena vata e muri na ka ko ya ka yalataki"
(Iperiu 11:9-10)*

Na vakasama se vakabauta ni tiko vulagi ena dua na vanua sa yaga sara ena noda raica yani na veiwekani ni vakabauta kei na noda i vakarau se i tovo vakavanua, ka vaka kina na veiwekani ni daukaulotu kei na vanua ka kaulotu kina. Sa rawa me raici eke ni dua tiko na tikina bibi me ciqoma ko koya ka veiyalayalati kaya na Kalou ni "tiko vulagi" ena nona vanua dina. Na vakasama ogo sa vaka edua na vatu ka ra na tacaqe tiko kina ko ira era qarava ka muria na Kalou. Ena sega ni rawarawa na nodra ciqoma.

Na i matai ni vanua me ra gole ka soro kina sai koya ga na Kalou, na Dauveibuli ka Kalou ni Veiyalayalati. Na nona i naki sa cecere ka lewa na veivanua kei na veimatanitu. Ka na taucoko walega na bula ni veivanua kei na matanitu oqori ni raici ena rarama ni i naki ni Kalou.

2.3 Veivakalougatataki

Edua na i tuvatuva vou me baleta na bula ni tamata e vuravura sa vakarau oqo me tuvana na Kalou ena nona veiyalayalati kei Eparama. Sa yalataka kina ko koya me solia na nona veivakalougatataki.

Ena i Vakatekivu Wase 1 sa vakaloutagataka na Kalou na tamata kei na veika bula kecega ka kaya, 'dou tubu ka lewe vuqa'. Sa vaka talega kina ena Wase 17:2,6.

Na vosa 'vakalougatataki' (*bless* ena vosa vakavavalagi kei na *barak* ena vosa vaka-Iperiu) sa kena i balebale na nona soli kaukauwa edua. Na kena soli na bula me rawa ni yacova se rawata okoya ka soli vua na ka ka saga tiko. Na nona vakaukauwataki edua me tamata qaqa se tamata yaco. Sa kena i balebale ni vosa oqo, "vakalougatataka" sa vakayagataki ena nodrau veimaliwai e lewe rua. Sa vosa ni veiyalayalati.

Na kena veibasai na "vosa vakacacataka" (*curse*). E rua na kena vosa vaka-Iperiu o ya na, *Qillel* kei na 'arar ka kena i balebale na nona drete lesu edua na nona veitokoni vua tale edua, ka kena i naki me tu duadua ka sega ni macala na vanua me gole kina. Sa qai lutu sobu tikoga na nona bula me yacova ni rusa yani.

Ni da tovolea meda vakadewataka na Vakatekivu 12:2-3 ena rarama ni veika sa tukuni oti oqori mai cake, ena via vaka koto oqo :

"Au na vakayacori iko mo yaco mo yavusa levu ka kaukauwa. Au na tiko vata kei iko ka vakaukauwataki iko me rawa ni ko veivuke ka soli kaukauwa vei ira tale eso. Au na soli kaukauwa vei ira era tokoni iko ka ciqoma na nomu kaukauwa. Ia vei koya ka gole tani mai vei iko se bese ni veitokani vata kei iko, se beci iko, au na biuti koya tu ka laiva me yali yani vakadua. Ena vukumu era na yaco se vakataucokotaki kina na lewe i vuravura kecega."

Ena rawa talega me soqoni taucoko na veivosa taucoko ka koto oqori e cake me vaka oqo : "Ena vukumu au na vakacavara vinaka kina na i naki ni nona buli na tamata mai na i vakatekivu". Na veivakalougatataki oqo ni Kalou sa okati se wili kina na tamata kecega ka ra wasei tu vakamata tamata, ena veimatanitu. Na nona vosa ni yalayala sa nakiti me vakacegui kina na tamata ena nona vakasaqarg na bula sautu kei na duavata (Vakatekivu 17:5-6). Sa raici eke ni veiyalayalati kei Eparama sa dusia na nona cakacaka se tuvatuva vou na Kalou me vakaduavatataka na tamata kecega me vaka ka koto taumada na i naki oqo ena nona buli ko Atama.

A cava soti na veika ka virikotori me muri me rawa kina na ka ka yalataki oqo? Na Vakatekivu wase 17 e solia e rua. Tikina e dua e kaya, "Koi au na Kalou kaukauwa. Me

dodonu na nomu ivalavala vei au ka mo kakua ni cala". Kei na tikina e 10 e kaya, "Me cilivi mada na nomudou gone tagane kecega."

2.4 Caka Dodonu

Na i matai ni ka ka virikotori sa salavata kei na ka ka tukuna ko Martin Luther : *"O koya ka bula-lako voli ena mata ni Kalou ena nodrau veiwekani voleka ena vakabauta, na yalo vakarorogo kei na vakararavi dina, sa i koya oqo na i tokani dina ni Kalou ena veiyalayalati."* Ena Vakatekivu 15:6 eda rogoca tale kina na vosa me baleta na bula-lako voli ena mata ni Kalou. *"A sa vakabauti Jiova ko Koya. A sa wilika vua na nona i valavala dodonu."*

Na Kalou ni veiyalayalati oqo sa tiko ka bula sara ga ena nona caka dodonu ni solia mai na nona yalayala. Sa nona i tutu dodonu na tamata me vaka ka buli taumada kina o ya me wasoma na nona rairai, ka sega ni gole tani mai na mata ni Kalou. Eda ciqoma na noda bula kei na kena i vakarau, sega mai vei keda vakataki keda, se mai na noda i tovo vakavanua, ia mai vua na daucaka dodonu ka i vurevure ni loloma sai koya ga na Kalou.

Eda sa rawata oqori me rawa ni da vakaitavi ena kena vakavoui ka vakataucokotaki na noda i tovo vakavanua. Sa soqona vinaka na parofita ko Maika na bula oqo ni veiyalayalati kei na Kalou :

*"Sa vakatakila oti vei iko na tamata na ka e vinaka:
ia ka cava tale sa taroga mai vei iko ko Jiova,
mo caka dodonu ga ka mo vinakata na yalo
loloma ka mo yalo malumalumu talega ni drau lako
vata kaya na nomu Kalou."
(Maika 6:8)*

Eda sa mai raica eke ni sa veivolekati na veika ka virikotori ena veiyalayalati oqo kei na i vola ni veiyalayalati levu ka kunei ena Lako Yani Wase 20 - 23. Eda raica kina ni caka dodonu kei na caka loloma ena loma ni veiyalayalati sa sala vata kei na vakararavi ena yalo malumalumu Vua na Kalou, okoya duaduaga sa tekivutaka na veiyalayalati oqo ka kena i cegu bula talega.

2.5 Na Cili

Na i karua ni ka ka virikotori ena veiyalayalati oqo sai koya na cili. Era a sega ni kilai tani na Jiu ena nodra cili. Era a dau vakayacora na kai Kenani kei na kai Ijipita ka sega ko ira na kai Asiria kei na kai Pabiloni. A dau vakayacori, (me vaka ena so na vanua edaidai), me i vakatakilakila ni nodra sa tamata bula beka ka ra vakacurumi me ra lewe ni dua nai soqosoqo (*initiation*) ni ra cilivi oti. Era okati me ra sa yacova yani na i tutu vaka tagane bula (*manhood*) ka rawata na kena cakacaka se i tavi kece sara, me yacova na nodra vakaluvuni se vakatubu kawa.

E ka bibi meda raica ni ko ira na parofita era sega ni duavata sara kei na cili, me dua na i vakarau me ra muria ko ira na kawa i Eparama se ko ira na Isireli ka ni vaka me ka ga vakamata tamata. Na kena i naki dina me vakatakila na nona soli koya taucoko edua me cakava na loma ni Kalou me vaka ka volai koto ena i vola ni veiyalayalati (Lako Yani 20 - 23). Na i naki oqo sa vaka me mai yali ena nodra vakayacora na cili, vakabibi ni mai veicurumaki na bula nei Isireli vata kei ira na veimatani ka vakavolivoliti koya. Era veidusimaki tiko na parofita ena vuku ni ka oqo ka tukuna vakadodonu na i balebale ni cili.

Na i vola na i Vakarua sa dusia tiko vei ira na tamata ni Kalou ni veiyalayalati sa dodonu mera doka ka lomana na Kalou ena yalodra taucoko :

*"Moni ciliva na vuso ni yalomuni, ka moni
kakua ni vakadomoqataki kemuni tiko"
(Vakarua 10:16).*

*"Ena ciliva talega na yalomuni ko Jiova na nomuni Kalou
kei na yalodra na nomuni kawa, moni lomani Jiova kina
na nomuni Kalou ena lomamuni taucoko, kei na yalomuni
taucoko, moni bula kina."
(Vakarua 30:6).*

Na parofita ko Jeremaia sa vakatautauvatataka na cili kei na talairawarawa ena nona kaya: "Sa sega ni cilivi na daligadra, a ra sa sega ni vakarorogo rawa" (6:10). Sa kena i balebale ga ni sa tasogo na daligadra ka tasogo vaka kina na nodra vakarorogo kei na talairawarawa. Ena totogitaki ira na Jiu era cili kei ira na kai matanitu tani era sega ni cili na Kalou ka ni ra sega ni caka loloma se caka dodonu e vuravura. Ka sa i koya ga na i vakarau ni bula vaka oqo sa usutu ni veiyalayalati kaya na Kalou.

2.6 Veiyalayalati Vou

Na ka dina ka volai tu ena matanivola lelevu ena bula nei Isireli sai koya na nona sega ni rawa me maroroya na veiyalayalati kaya na Kalou. Oqo na ka era dusia vakawasoma na parofita vakabibi ko Jeremaia. Era vakamura vinaka ko ira na Isireli se kawa i Eparama na i valavala kece sara ni cili. Ia na uto ni kena i vakavuvuli era calata. Na veika ka koto mai dakuna, na nona vakabulai ira se sereki ira mai na vale ni veivakabobulataki kei na veika ka koto ena i vola ni veiyalayalati ka vakadeitaki ena kena liviraki na dra, na dra ni veiyalayalati, na veika kece oqo sa sega ni bibi vei Isireli.

Sa kena i balebale ni sa vinakati sara ga edua na veisau me vakayacori se me dua na veiyalayalati vou. Ka sa i koya oqori na ka ka raica ko Jeremaia ena 31:31-34. Sa vinakati me cilivi na yalo ni tamata se me buli vou se vakavoui na nona bula e loma.

Ni da mai raica na veiyalayalati vou ena i Vola Tabu vou, eda raici Jisu kina ni sa vakatokai me "luve i Eparama" (Maciu 1:1). Ni vakarau me talanoataki Jisu ko Luke ena nona kosipeli, sa vakalesui keda ki na veiyalayalati makawa vei Eparama me vaka ka cavuti koto ena sere nei Meri (Magnificat) ena Luke 1:46-55. Ka vakakina na parofisai nei Sakaria (Benedictus) ena Luke 1:68-79. Ni yaco mai ko Joni na dauveipapitaiso me vakaraitaka na veiyalayalati vou ka kauta mai ko Jisu Karisito, sa vosa ko koya me vaka edua na parofita

ka vakalewa na nodra vakatautaukena na veiyalayalati ena vakasama ni cili. Sa bolei ira ko koya me ra vakavoui ira ena nodra papitaisotaki.

*"Oi kemudou na kawa ni gata, o cei sa vakasalataki
kemudou mo dou dro tani mai na cudru sa bera mai?
Okoya mo dou qai vuataka na vua e kilikili kei na
veivutuni. Ia dou kakua ni kaya e lomamudou, a tamai
keimami ko Eparama, niu sa kaya vei kemudou, sa rawarawa
vua na Kalou me vakatubura na veivatu ogo me ra luve i
Eparama. Ia na matau sa no edaidai ena vunika ka sa ta laivi
kina na kau kecega sa sega ni vuataka na vua vinaka, a sa
biu ki na buka waqa."*

(Luke 3:7-9).

Sa dodonu me nanumi tiko ni vakavuvuli bibi i Joni na dauveipapitaiso sa baleta na veiyalayalati kaya na Kalou. Na veiyalayalati ogo sa laurai ena caka dodonu, caka loloma kei na kena vakaukauwataki na bula vata vaka veilomani me vaka ka volai koto ena i vola ni Veiyalayalati (Lako Yani 20-23; Luke 3:10-14).

Sa lako mai na Karisito, na Vosa ka liatamata mai, ka bula mai na i vakatekivu vata kei tamana ni bera ko Eparama (Joni 8:58). Sa kauta mai na Veiyalayalati Vou ena nona liviraka na nona dra ena vukudra na tamata kecega. Ena nona i vakavuvuli kei na nona cakacaka kece sara, sa mai vakadewataka vou vei keda ko Jisu na i balebale ni tamata ka bula ena veiyalayalati. Sa kacivi iratou na nona tisaipeli ka wasea vei iratou na nona veivakalougatataki, sega ni baleta ni rauti iratou se ni ratou caka dodonu, sa baleta ga ni digitaki iratou ka galala tu me vakayacora vaka kina.

Sa vakavulici iratou ena i balebale dina ni veiyalayalati sai koya me ratou lomana sara na Kalou ena lomadratou taucoko ka lomani ira vakakina na tani. Sa cavuta talega na Turaga ko Jisu ni nona dra sa dra ni veiyalayalati vou :

*"Dou gunu kece kina. Ogo na noqu dra ni
veiyalayalati vou, sa liviraki ena vukudra na
lewe vuqa me bokoci na i valavala ca."*
(Maciu 26:27-28)

2.7 Na i Vakayakavi ni Turaga

Ena I Koronika 11:23-29 sa tukuna kina na i apositolo ko Paula me ra kakua ni guilecava ni ra lewe ni yavusa vou ni nona Veiyalayalati na Kalou. Sa vakayacora oqori na Kalou vei ira na nona lewe ni yavusa vou ka ra rogoci koya ena vakabauta ni vunautaki vei ira na Karisito ka lauvako ki na Kauveilatai (I Koronika 1:26 - 2:5). Era sa cavutu mai na sala duidui e vuqa me ra mai lewena na yavusa vou ogo. Duidui vanua kei na kena vosa, duidui mata tamata, duidui i tutu kei na rawa-ka. Na duidui ogo e kilai vinaka tu kina na koro levu ko Koronika.

E na nodra papitaiso kei na nodra cilivi, era sa mai lewe ni dua ga na Yago (Body) ka ra vakasinaiti ena dua ga na Yalo (Spirit), (I Koronika 12:13; Kalatia 3:27-29). Era

vakaivotavota na lewe ni yavusa vou ni Veiyalayalati oqo ena Yago kei na Dra i Karisito ka ra vakacurumi ki na loqi tabu ni veiwekani kei na Kalou (I Koronica 10:16-17). Na veiwekani oqo ena Yago i Karisito sa kena i balebale talega na nodra veiwekani vakataki ira, a veitalia sara ga na nodra duidui vaka mata tamata, vosa, rawa-ka se i tutu. Na i vavakoso Vakarisito ka yavutaki ena veiyalayalati kaya na Kalou sa ulabaleta na lalaga kecega ni veivakaduiduitaki. Era sa kacivaka ena nodra bula kei na nodra cakacaka ni sa veiwekani ka duavata na veimata tamata kecega e vuravura.

Ni rogoca na i apositolo ko Paula ni ra vinakata tiko eso era vaka i tutu toro cake ena loma ni vavakoso mai Koronica me dua tani ga na tepeli me ra votai kina ena i Vakayakavi ni Turaga, ka vaka me ra beci ira kina na tamata lalai sobu vei ira, sa sega ni tarova rawa na nona vosa

katakata :

"Oi? sa qai sega beka na nomudou veivale mo dou kana ka gunu kina?"

*se dou vakamaduataki ira beka sa sega na nodra, ka beca na i soqosoqo lewe ni lotu ni Kalou? A cava me'u kaya vei kemudou?
Me'u dokai kemudou li ena ka oqo?
Au sa sega ni dokai kemudou?
(I Koronica 11:22)*

E dua nai liuliu ni lotu mai Oladi (Holland) ko Hendrik Kraemer a kaya ena dua na gauna ni vuqa na gauna sa raici na lotu me vaka e dua nai soqosoqo ka qaravi se cicivaki vaka-otela ka sega ni dua ga na vuvale ka dodonu me vaka kina. Na i Vakayakavi ni Turaga sa dodonu me sota vinaka kina na ka tabu vakalou (Holy) kei na veika eda raica ka tara na ligada ena veisiga (common). Ka vakatokai kina na i Vakayakavi ni Turaga ena vosa vaka-Peritania me "Holy Communion." Rau sota vata kina na "Holy" kei na "Common".

Ena i tukutuku ni lotu Vakarisito, eda raica kina na kena veisautaki e vuqa na ka me ra biu ena kedra i tutu dodonu. Na kena vageavutaki na veivakabobulataki (slavery), na nodra laveti cake na marama, na dokai ni cakacaka (labour). Na kaukauwa levu ka koto ena loma ni veisau oqori sai koya na i Vakayakavi ni Turaga ka biu tani kina na yalo ni dui nanumi koya ga vaka mata tamata. Ni yaco na ka oqori, sa tara cake talega kina edua na yavu vou ka vakadaberi ena loloma, ka lomani vakatautauvata kina na tamata kecega ka mai mate ena vukudra na Karisito.

2.7.1 Na Nona Soli Yani na Turaga

Sa vosa ko Paula vei ira ka ra vinakata tiko me ra riba tani mai na i vavakoso lotu mai Koronica mera nanuma na Veiyalayalati Vou ni Kalou era kacivi kina. Sa solia oti vei ira ko koya na veiyalayalati oqo ka wasea vata kei ira na nona i solisoli oqo na Turaga. Na i solisoli ka soli ena bogi ko ya me vakamatei ka bese ni ciqoma ko Jutasa ka gole tani (I Koronica 11:23). Na veivosa "soli yani" se "soli sobu" e vakadewataka na vosa Vakirisi paradidomi.

E vica na kena i balebale. Na i matai, sa goleva na veivakalougatataki (blessing). Sa vakadewataka ko Paula vei ira na i vavakoso mai Koronica na i tukutuku vinaka ni nona cabori koya na Turaga ena vukudra na tamata kecega. Na i karua, sa dusia na vosa vakacacataki (cursing). Sa bese ni ciqoma ko Jutasa na i tukutuku vinaka ka soli vua. Sa tagutuvi koya mai Vua na Turaga, ka soli koya yani vei ira na meca. "Sa cudruvi ko ira yadua sa rube ena kau" (Kalatia 3:13). Na tikina oqo sa basika cake mai na i tukutuku me baleta na vosa ni yalayala ka cavuta na Kalou vei Eparama (tikina 6-14). Ka sa vakabibitaka ni ena bogi ka soli koya yani kina ko Jutasa me vakamatei, sa sega ni gole tani na Kalou mai vua na tamata, ia sa wasea vata kei koya na nona bula. Ena rawa vua na tamata me bese ni ciqoma na veiyalayalati oqo, ia ena vuku ni nona loloma vakavuqa na Kalou, ena dina tu ga ki na nona vosa ni yalayala ena vuku i Jisu Karisito na Luvena.

2.7.2 Na Vakavinavinaka

"Ni sa vakavinavinaka oti" (I Koronica 11:24). Na tikina oqo e vakadewataka na vosa "eucharistetas" ena vosa Vakirisi ka kena i balebale na Vakavinavinaka. Sa vakadewataki ki na vosa vaka-Peritania me "Eucharist" se Vakayakavi ni Turaga. Na Eucharist e tauri mai na wakatu ni vosa "charis" ka kena i balebale na loloma (grace) se vakavinavinaka (thanks).

Sa vakavotuya e rua na ka. Na i matai, na nona veiyalayalati na Kalou kei na tamata sa nona cakacaka ni loloma. Na loloma taumada oqori sa soli tu ena yalo galala ka sega ni baleta na nona caka vinaka na tamata. Ena loloma talega oqori sa buli kina na tamata me veiucui kei na Kalou. Ena loloma tikoga oqo sa kacivi kina ko Eparama me tekivutaka kina na Kalou edua na yavusa vou ka dua na i lakolako vou. Oqo na yavusa ena i lakolako vou ka yavutaki ena veiyalayalati kei na tamata me vakataucokotaki kina na i yaloyalo ni Kalou (image) ka buli kina na tamata mai na i vakatekivu.

Na i karua, na ka me vakayacora na tamata ki na loloma oqo o ya me vakavinavinaka vua na Kalou. Na loloma ni Kalou ka ciqomi e dodonu me yavalata na loloma lesu ni tamata vua na Kalou. Na loloma lesu ni tamata oqo vua na Kalou sa i vakaraitaki ni yaloyalo ni Kalou (image) ka tiko vua me cabori koya ena yalo e galala vua na Kalou. Me vaka ni yalo loloma ga sa cabori koya kina na Kalou vua na tamata, sa dodonu sara talega me vakalesuya na tamata na yalo loloma oqo vua na Kalou ena yalo vakavinavinaka, ka vakaraitaki ena vei qaravi vei ira na tamata kecega.

Ena nona vakavinavinaka, sa vakacabora kina ko Jisu vua na Kalou na i loloma vinaka vakaoti. Ka sa i koya ga oqori na i loloma ka dodonu me vakacabora na tamata vua na Kalou ka muria talega na kena sala ka vakacabori kina. Sa sega ni yalana na Turaga. Sa solia taucoko ka okati kina na tamata kecega.

2.7.3 Sa Dovi Ena Vukumudou

Na nona vakavinavinaka na Karisito Vua na Kalou sa sega ni vosa ga ia sa cakacakataka. Sa "dovia" na madrai ka dusia kina na nona cabori koya vua na Kalou ena nona mate. Sa solia

na i solisoli oqo me baleta na bula taucoko e vuravura (Joni 6:51). Na nona vosa vakataki koya : "Oqo na yagoqu sa dovi ena vukumudou" (I Koronica 11:24). Ena loma ni vosa e rua, "ena vukumudou" (for you) sa koto kina na i balebale vakaoti ni veiyalayalati ka tekivutaka na Kalou vata kei na tamata. Na nona cakacaka ena nona bulia na tamata ka vakabulai koya sa soqoni vata kece ena vosa "ena vukumudou".

Ena i tukutuku vakalekalekataki ni noda vakabauta ka vakatokai na **Nicene Creed** sa volai kina na vosa oqo : "O koya ena vukuda na tamata kei na noda vakabulai sa laki lako sobu mai kina mai lomalagi ka yaco me tamata....." sa tukuna tiko vakamatata na veivosa oqori ni ena sega ni savasava na noda veiwekani kei na Kalou kei na noda veiwekani vakaikeda me yacova nida sa cavuta rawa mai na vu ni yaloda e loma, na vosa : "sa dovi ka soli ena vukumudou". Era a sega ni raica rawa ka vuki tani mai kina na i vavakoso mai Koronica. Ena vuku ni ka oqori era sa vakacacana kina na yago ni Turaga. Era i tokani i Jutasa ka sega ko Jisu.

2.7.4 Dou Vakananumi Au kina

"Dou cakava oqo mo dou vakananumi au kina." Oqo sa kena i balebale, "Dou qarava se soli kemudou tikoga ki na caka loloma vei ira na tani kei vuravura, mo dou muria kina na Turaga ena nona vosa : "Oqo na yagoqu sa dovi ena vukumudou". Sa i koya talega na vosa kei na cakacaka loloma oqori sa davu koto ena loqi tabu ni Lotu Vakarisito. Sa sega ni davu koto ga kina vakadua, ia sa veitalai talega meda lako yani ki vuravura ka vunautaka na nona veivakabulai.

Na madrai kei na waini sa soqoni vata kina na vuravura kecega ka bulia na Kalou (creation). Ni rau sa vakatabui (consecrated), sa kena i balebale talega ni da sa vakatabui keda tiko meda vakaivotavota vata kei ira na tamata kecega mai na vua ni veika vinaka ka solia ko vuravura vei keda. Ia sa rawa na veika kece ga oqo ni da sa sema tu ki na nona mate kei na Tu cake tale na Turaga.

Sa vakatalega kina na bilo ka kilai me "bilo ni veiyalayalati" (I Koronica 10:16). Sa vauca vata eke ko Paula na veivakalougatataki ni veiyalayalati vata kei Eparama, kei na veiyalayalati ena dra ka vakayacori vata kei Mosese kei ira na Isireli (Lako Yani 28:8). Ni vakalougatataka edua sa kena i balebale na kena soli vua na kaukauwa kei na bula. Ena veigauna taucoko eda gunuva kina na bilo oqo, eda sa vakadeitaka tiko na noda veiyalayalati kaya na Kalou ka a vakavouya ka vakasavasavatata na Karisito ena nona soli koya mai na Kauveilatai. Eda sa yalataki keda talega kina meda vota na noda bula me baleti vuravura (Kalatia 5: 1-6) ka vakaraitaka kina na kena cakacakataki na vakabauta oqo ena loloma, sai koya na kaukauwa levu ni veiyalayalati.

2.8 Na Veivinakati Tale

Na i Vakayakavi ni Turaga (Eucharist) sa kacivaki kina na mate ni Turaga, na mate ka vakayacora na veivinakati tale (reconciliation) me yacova ni vakacavari vinaka na cakacaka ni nona veibuli na Kalou (I Koronica 11:26). Eda raica ni tekivutaka ko Paula na nona i vola

oqo ki Koronica ena nona bolei ira me ra raica na nona i soro duabulu na Karisito mai na Kauveilatai, vata kei na tatawasewase ni nodra i vavakoso lotu (I Koronica 1:10-13,30). Na nona mate na Karisito me vakaduavatataka na tamata kecega vei koya sa dodonu me kacivaki ka vakaraitaki ena loma kei na taudaku ni lotu me yacova sara ga nai otioti ni gauna.

Na lotu tatawasewase, i vavakoso kavoro, na tawase mai na tepeli ni Vakayakavi ni Turaga sa voroka ka vakatawayagataka na kena kacivaki na Kosipeli, ka tarova nai naki ni Kalou me vakaduavatataka na ka kecega vei Karisito me vaka na nona vosa ni yalayala (Efeso 1:10, 22-23; 4:1-6).

2.9 Me Kila ko Vuravura Taucoko

Vei ira na veiliutaki ena loma ni matanitu vaka-Roma, era raica na Veiyalayalati me dua na ka vuni ka tabu vaka lawa, ka ra qarava tiko na lewe ni lotu Vakarisito taumada. Na veisoqoni kecega ena loma ni Lotu ka vakayacori me vaka na i Vakayakavi ni Turaga sa dau kilakasamitaki ka ra sotava na kena dredre na lewe ni lotu taumada. Sa kauwaitaka vakalevu nai apositolo ko Paula na ka oqo ka ni vakabauta ni soqosoqo lotu vakarisito e dodonu me dola tu ki vuravura ka me kakua ni sogosogo. Me dua na i soqosoqo ka i vakaraitaki vinaka ki vuravura. Nai yau se i tukutuku vinaka ka maroroi tu kina e dodonu me kacivaki ki na matanitu taucoko vaka-Roma ka me vakaduavatataka na vuravura kecega.

Ena vuku ni ka oqori, sa vosa kina ko Paula ena I Koronica 11:27-29. Me ra doka ka kakua ni beca na madrai kei na bilo ni Turaga. Okoya yadua ka sega ni raica rawa ni sa lewe ni veiyalayalati ena Yago i Karisito, okoya ga ka curuma na bula yadua ena veiyalayalati oqo, okoya oqo e bese ni ciqomi Karisito. Ena qai lewai koya na Kalou. Sa koto talega nai rairai ni nona lewa oqo na Kalou ena Maciu 25:31-46.

3. Sa Vakalesui Keda Tale ka Veivakataucokotaki

Na Veiyalayalati sa nona sala na Kalou me vakalesuya mai kina na tamata ki na i vurevure ni nona bula ka maroroya talega na duavata ni tamata kecega. Sa vakaraitaki oqori ena i talanoa me baleti Eparama ka mai vakataucokotaki vei Karisito. Ena i Vakayakavi ni Turaga eda sa mai duavata kina kei na Kalou ena veivakaduavatataki sa titobu sara, ka vaka kina na noda duavata vakataki keda. Ena i Vakayakavi ni Turaga talega, eda sa talai yani meda laki sureti ira mai na tamata kecega me ra mai lewena na yavusa vou ni veiyalayalati eda sa lewena oti tu ena kaukauwa ni nona vosa na noda Turaga, "Na yagoqu kei na noqu dra sa baleti iko." Ni sa rawa meda tukuna ena yalo sa dina na veivosa oqori vua na Kalou kei ira talega na tani, eda sa qai lewena dina na yavusa vou ni veiyalayalati oqo ka tu vakarau meda lako yani ki vuravura taucoko ka tukuna na nona veivakabulai.

KATOLU NI WASE

VEIVINAKATI TALE (Reconcile)

Na Vanau ni Soro 16: Kolosa 1:19-23

1. Ai Vakamacala Taumada

Ena rawarawa na kena nanumi ni vosa e rua, **Veiyalayalati (Covenant)**, ka da sa goleva oti kei na **Veivinakati Tale (Reconcile)**, ka da vakarau goleva oqo, e rau tautauvata . E sega ni vaka kina. Sa rawa me kainaki ni rau veibasai. Na Veiyalayalati sa baleta na duavata se lomavata me baleta na i tavi kei na dodonu ni rua na mata veivosaki. Eda raica kina e rua na yasana se tai.

Na Veivinakati tale me vaka e dusia na i Vola Tabu sa baleta e dua ga na tai se yasana. Sa nona cakacaka duadua na Kalou ena nona vakaveivinakatitaka na tamata vei koya vakataki koya. Ena nona vakayacora oqori, sa sega kina ni wilika na nodra malumalumu kecega.

Ena vuku ni veibasai se duidui oqo, eda sega ni kurabui kina ni vakasama ni Veivinakati e sega ni vakalakala vakalevu kina, na vakabauta nei Isireli ena loma ni vica vata na yabaki drau

2. Na Veivinakati ena nodra Vakabauta na Veimatanitu Tani

Na vakasama ni Veivinakati e kaukauwa sara ena nodra vakabauta vakalotu na veimatanitu ka vakavolivoliti Isireli. Eda raica kina ni veikalou era qarava era sa matataka tiko na kaukauwa eso ni vanua, me vaka na matanisiga, tau ni uca, cagilaba, uneune, dobui kei na vuqa tale. Eda kila ni veikaukauwa oqori e rawa me ra vu ni veivakalougatataki ka ra vu ni veivakaloucataki talega.

Na vakacaca ni cagi, siga se na uca sa i vakatakilakila ni nodra cudru na nodra kalou se dua vei ira. Ni vaka tu oqori, sa kena i balebale ni sa bibi me vakayacori ena veigauna na veivinakati tale kei ira na veikalou oqori. Ena veivinakati tale oqori, sa na vakayacora na tamata na i matai ni kalawa me vakayacori rawa kina. Ka sa rawa me vakayacora oqori ena vuqa na sala. Sa rawa ena masu, yalayala, so na cakacaka bibi me qaravi ka vuqa tale. Ia, e dau bibi me vakacabori na i soro se i madrali vua na kalou. Na veika kece oqori sa dau

muri kina na sala ni caka i sausau. Era saga me vakasavi tani kina na kaukauwa vuni ni tevoru ka kerea na mana me ra vagalalataki kina.

Na so-kalou vaka oqo e sega ni sala vata kei na qaravi Kalou ka vakaraitaka na i Vola Tabu. Rau sa mai sota ko Isireli kei na dua na Kalou ka duidui sara ga vakalevu mai vei ira na kalou ni veivanua. Na kaukauwa me vaka na cagi, siga, uneune se cava tale e sega ni ra vakamacalataki koya se veitiki ni nona bula na Kalou oqo, ia era sa nona i bulibuli ga. Era sega ni vatuka se i yaloyalo (image) ni Kalou oqo. Na tamata duadua sa kena i yaloyalo na Kalou (image). E sega ni dua tale. E sega talega ni cakacaka duaduaga na Kalou oqo ena loma ni veika bula (creation) kei na veikaukauwa ka tu kina. Sa laurai vakalevu na nona cakacaka ena toso ni gauna (history) kei na veika ka yaco kina.

3. Kalou ni Veiyalayalati

E sega talega ni Kalou veivukiyaki vakatotolo, ka ni kilai ko koya me Kalou ni veiyalayalati. Sa sega ni yavalati rawa ko koya ena caka i sausau. "Mo kakua ni cavuta wale na yaca i Jiova na nomu Kalou" (Lako Yani 20:7). E taura e drau na yabaki me qai kila rawa ka matau ko Isireli me bula vata kei na Kalou oqo. Eda sega ni kurabui kina ni vakavuqa ena i Vola Tabu Makawa eda raica kina na nona vakamurimuri ira na veimatani tani ko Isireli ena i vakarau ni nodra so-kalou ena nona qaravi Jiova. Kena i vakaraitaki ko Tevita ena nona kaya vei Saula : "Kevaka sa vakauqeti kemuni ko Jiova mo noqu meca, me boica mada ko koya edua na i madrali" (I Samuela 26:19). Oqo na vakasama ni madrali ena lotu nodra na veimatani ka vakavolivoliti Isireli.

4. Kau Vakabobula

Ni toso na gauna sa qai vakadeitaki koya ko Isireli ki vua na Kalou ni veiyalayalati yalo dina oqo. Sa kacivi me muria na nona sala. Ni vakayacora vaka kina ena vakalougatataki ka na bula dede ena vanua yalataki.

Me vaka eda sa kila, a levu sara na veisau lelevu ena i ka lima ni yabaki drau ni bera ni sucu na Karisito. Ena yabaki 586BC era a kabai Jerusalemi kina na koro tabu ko ira na kai Pabiloni. Era a kau tani vakaukauwa kina na Jiu mai na vanua yalataki, sega ni baleta ni sa guilecava na Kalou na nona veiyalayalati. Sa baleta sara ga na nodra voroka vakavuqa na nona tamata na veiyalayalati oqo ena yabakidrau veitaravi, ena nodra golevi ira na veikalou tani se na nodra sega ga ni vakabauta na nona vosa ni yalayala.

Ni ra sa laki tu vakabobula mai Pabiloni, era vunauci mai vei ira na parofita vakabibi ko Jeremaia kei Isikeli. Era sa qai vakayavalati vakalevu sara ka tarai ira na yalo bibi ni veivutuni. Na yalo bibi oqori a sega ni yali vakarawarawa ka ni ra a bikai voli ga kina me yacova sara na nodra sereki ka ra lesu tale ki Jutia na nodra vanua dina. Era kila ni ra sa voroka na Veiyalayalati kei na Kalou. Kevaka me maroroi na veiyalayalati oqori, sa na rawa duadua ga me vakayacora ko koya na Kalou ena nona cakacaka loloma ni veivakati tale kei ira (reconciliation).

"Ena rawa li me ciqomi keda lesu tale na Kalou, e dina ga ni da malumalumu?" Oqori na taro ka ra taroga tiko ena loma ni vica vata na yabaki tini veitaravi ni oti na tiko vakabobula mai Papiloni. Ena kena saumi na nodra taro oqori, eda rogoca kina eso na i tukutuku bibi ka laulau ena i Vola Tabu Makawa.

Na i matai, na i talanoa se i yaloyalo me baleta na Dauveiqaravi kila-ka rarawa (Suffering Servant) ka koto ena i vola i Aisea na parofita, Wase 53. Ena nona vakararawataki na Dauveiqaravi ogo sa veivakabulai kina ka ra vakadonui kina e lewe vuqa.

5. Na Veivinakati kei na i Soro Makawa

Dua tale, me baleta na valenisoro vou ka koto ena i vola nei Isikeli na Parofita. Sa vaka e toqa se vola koto na valenisoro ogo na i valavala ni veivinakati se veivakaduavatataki (atonement). Eda nanuma talega na masu ni veivutuni ni ra lesu tale ki Jerusalemi ka maroroi koto ena i vola i Niemaia Wase 9. Na masu ni veivutuni ogo e kilai ni dau vakabibitaka edua na dauvolavola ka vakalekalekataki tiko ena matanivola na P (Priestly Writer) na yacana, ka da rogoca na kena i vakamacala ena i matai ni wase ni vola ogo ena ulutaga na BULIA. Sa curu talega na lawa ka baleta na vakacabo i soro ena i tukutuku i P ka laurai ogo ena i vola na Vunau ni Soro. Na uto ni tukutuku oqori sai koya na veivinakati se veivakaduavatataki (atonement).

Na i tukutuku i P a vola edua (se sivia) na vunivola ka macala vakasigalevu vua se vei iratou na kena tu vakaca na veimaliwai ni Kalou kei Isireli. Ka vinakati ena i tukutuku ogo i P me sauma na taro levu ka taroga ko Martin Luther : "Eda na sema rawa vakacava tale meda veiwekani kei na dua na Kalou yalo loloma?" Eratou sauma ko iratou na vunivola i P ka kaya ni sa rawa ga ogo ena kena lesu tale mai ka vakalevutaki na vakacabo i madrali mai na Valenisoro me vaka ka vakayacori tiko ni bera na kau vakabobula ki Papiloni. Ogo me rawa ni levei kina na cudru ni Kalou ka dodonu ga me sota kaya ko Isireli.

Na i valavala ni vakacabo i soro ena valenisoro makawa sa sega ni dodonu me lesu mai, ka ni levu kina na i vakarau ka ra lavetaka mai vei ira na veimatani tu tani. Ogo e oka kina na caka i sausau kei na i vakarau butobuto makawa tale eso. Ena nona bikai ko Isireli ena yalo bibi ni madua kei na nona vinakata me bula ni oti na tiko vakabobula mai Papiloni, a vakasaqara kina me vakayalo-vinakataka na Kalou. A rawarawa kina vua me muria tale na i vakarau ni vakacabo i soro makawa me vaka era qarava na veimatani tu tani. A sega ni yaco me vaka kina.

6. Veivinakati ena Loloma

Sa veidusimaki eke ko P. Sa kila vinaka ko koya na i vakarau ni Kalou ogo ni veiyalayalati ka vinakata na veivinakati tale (reconciliation), ka sai koya oqori na ka me tekivutaki taumada. Sa kila vinaka ko koya ni veivinakati ogo ena rawa ga kevaka e liu taumada mai

vua na Kalou ena veiliutaki ni nona loloma. Sa raica talega ko P ni veika ka vakacabori e sega ni koto ena ligana na tamata, ia sai solisoli ni loloma levu mai vua na Kalou ni Veiyalayalati (Covenant God).

E na Vunau ni Soro 17:11, sa kaya kina na Kalou me baleta na ka ni loloma ena i cabocabo ni soro; "Kau sa solia vei kemudou me sorovaka na yalomudou ena dela ni cabocabo ni soro". Sa i koya ga na Kalou sa solia na ka me vakacabori me vakalesui ka vakataucokotaki kina na veiyalayalati vata kei koya. Sa sega ni solia na tamata. Ena vuku ni ka oqori, eda raica kina na kena saumaki se veisautaki na vakasama makawa me baleta na veivinakati ka nodra na veimatani tani ka vakavolivoliti Isireli. Ka sa raici kina ni tamata vaka i koya sa sega ni rawata me cakacakataka na veivinakati tale kei koya na Kalou. Sa na rawa duadua me laki lako mai taudaku ena dua na cakacaka ni veisosomitaki. Me dua me veisosomitaki me rawa kina na veivinakati tale.

Eke, eda sa goleva kina na i balebale ni dra, ka sa raici me i soro se i madrali ni bula. Ena Vunau ni Soro 17:11, eda rogoca kina "Ni sa kena bula ni yago na dra". Ena sega ni dua tani tale na ka me vakaduavatataka na Kalou kei keda na tamata. Ena rawata duadua edua tale na bula ka vakatakilakilatani ena dra. Na nona loloma duadua ena rawata na veivakaduavatataki oqo ena vuku ni dua na bula ka soli me veisosomitaki ka liviraka na nona dra.

Na i vola tukutuku ka rawa meda raica kina na matailalai ni veika me baleta na kena qaravi na cakacaka ni veivinakati oqo sa kunei ena i tuvatuva ni veika me vakayacori ena Siga ni Veivakaduavatataki (Day of Atonement). Sa macala vinaka ni siga oqo sa siga ka ra kila vinaka na lewe i Isireli na kena bibi. Sa siga ni veivakavoui kei na marau. Sa vakamacalataka ko Philo, edua na Jiu mai Alexandria (40BC - 40AD) ni siga oqo sa siga ni lolo ia sa siga talega ni kana magiti vakaivua. "Sa i kavitu ni siga ni vitu kecega ka rokovi vakalevu cake mai na ka kecega ka dau rokovi."

7. Na Veivinakati kei na i Soro Vou

Ena i Vola Tabu Vou, eda raica ni sa mai moici ka veisautaki na veika ka koto ena Vunau ni Soro 16. Eda raica vinaka oqori ena Iperiu 9. Sa tukuni vinaka eke ni cabo na manumanu me i soro, sa na vakayacori tikoga ena veiyabaki ka na sega ni bokoca se kauta laivi na i valavala ca (Iperiu 10:3). Sa yavutaki na ka oqo sega ena vakanananu ga ia ena dra; na ka dina sa yaco oti, ena nona yaco me tamata na Kalou ena vuku i Karisito. Sa yaco kina ko Karisito me matanitu vanua levu ni veiyalayalati vou, ka ni nona mate sa vakabulai ira mai na nodra voroka na i matai ni veiyalayalati (Iperiu 9:15).

Eda raica eke ni voleka cake na i Vola Tabu Vou ki na i balebale ni Siga ni Veivakaduavatataki (Day of Atonement) me vaka ka koto ena Vunau ni Soro 16, ka yawa tani mai kina na lotu vaka-Jiu (Judaism). Na lotu vaka-Jiu oqo sa ravita vakasivia na cakacaka ni tamata ka lailai na cakacaka ni Kalou. Sa vakabibitaka na i Vola Tabu Vou ni sega ni rawa meda vakararavi ki na noda caka vinaka ni da gadreva na veivinakati tale kei na Kalou. Sa rawa duadua ena noda ravita edua ka solia na nona bula ena vukuda. Sa mai kau tani kina na malumalumu ni madrali ka koto ena Vunau ni Soro. Sa sega kina ni dua tani tale na ka me vaka na manumanu me veisosomitaki. Oqo sa veisosomitaki edua sara ga

ka vakataki keda, ka okati koya me wekada, se ko Imanueli, na Kalou sa tiko vata kei keda.

Na nona mate sa mai tekivutaka kina ena nona bula kei na nona cakacaka edua na veiwekani vou ni Kalou kei keda na tamata. Sai koya talega ogo na vuna e vakayagataka kina na i Vola Tabu Vou edua tani sara ga na vosa me baleta na Veivinakati tale (Reconciliation). Ka duidui kina mai na vosa ka vakayagataka ko P (Priestly Writer) ena i Vola Tabu Makawa.

Na vosa vaka-Iperiu ka vakayagataki ena i vola Tabu Makawa sai koya na **Kaphar** ka kena i balebale taumada me "ubi" (cover) edua na ka se me "boko tani" (wipe out). Sa vakaibalebaletaki eke na i valavala ca. Na kena i balebale ena vosa Vakirisi na **Hilasmos**. Na vosa ogo e sega ni vakayagataki vakalevu ena i Vola Tabu Vou. E rauta ni basika beka ga vakatolu se vakava.

Ia, na i Vola Tabu Vou e vakayagataka vakawasoma na vosa **katallage** se **katallassein** me vakadewataka na Veivinakati Tale (Reconciliation). Ena i vola ki Efeso kei Kolosa e vakayagataki kina na **apo-katallasein**. Sa kena i balebale ga na nodrau veivinakati tale e lewe rua na tamata. Ni vidai na kena vosa Vakirisi ka vakayagataki - **katalasso**, sa kena i balebale na nona vukici se veisautaki edua mai na bula makawa ki na bula vou. Sa vakayagataka na i Vola Tabu Vou na vosa ogo ka ni sa mai yali kina na kena i balebale makawa ka kabita vinaka na vakabauta vakalueniwai (magical). Sa mai raici kina ni sa sega tale ni qai sasaga na tamata me vakyalovinakataka na Kalou e na sala vakalueniwai. Sa raici vinaka ga kina na Kalou ena nona cakacaka ni veivinakati me vakalesuya kina na tamata ka dau gole tani vakavuqa, ki vua. Sa vakayacora oqori ena dina ni nona vosa ni yalayala.

8. Sa Yavalati na Yasana Ruarua

Sa dodonu me nanumi vinaka tiko ni vakabauta vakarisito me baleta na veivinakati tale sa sega ni vakyalovinakataki kina na Kalou me lomana na tamata. E sega ni vaka kina. Sa baleta ga na nona loloma taumada na Kalou ka gadreva kina me veivinakati tale kei na tamata. E dodonu me nanumi vinaka na tikina ogo ka ni dau vakavuqa me nanumi ka tukuni ni i naki ni nona lako mai na Karisito me mai vakyalovinakataka edua na Kalou cudrucudru. Na vakasama ogo e sega ni vakarisito, e rawa me vakanananu vakalueniwai.

E taura e rua na yasana se tai, me qai cakacakataki kina na veivinakati tale. Na ka ka cakacakataki ogo e tara ka yavalata na yasana ruarua. Ni gole tani na tamata ka bese ni veivinakati tale kei na Kalou, e na vakatauci vua na nona cudru (Joni 3:36). Sa kena i balebale ogo ni dina ga ni sa cakacakataki oti na veivinakati tale ena mate i Karisito, ena sega ni yaga kevaka e sega ni ciqoma na tamata ena vakabauta ka cakacakataka talega.

Na veivinakati tale kei na Kalou e sega ni ka mate. Sa ka e bula ka dodonu me veivakauqeti. E gata ena tai se yasana ruarua ka cakacakataki kina. Ena dua na yasana, eda rogoca kina : ".... okoya sa veivinakatitaki keda kei koya ena vuku i Karisito" (II Koronica 5:18). Ena dua tale na yasana, eda rogoca kina : "Ena vuku i Karisito, keitou sa vakamasuti kemudou mo dou veivinakati tale kei na Kalou" (II Koronica 5:20).

A cava na i balebale ni, "mo dou veivinakati tale kei na Kalou?" Sa kena i balebale ga me tusanaki ka veivutunitaki na bula ka vuki tani mai vua na Kalou. Na nona ciqoma edua na veivosoti ni Kalou kei na nona okati me lewe ni nona matavuvale ena mate kei na tucake tale i Karisito. Sa sega walega ni nona veivakadonui na Kalou (justification). Sa nona talega na veivakasavasavataki (sanctification).

Na vosa *katallasso* ena vosa Vakirisi sa kena i balebale ni ka ka vakayacora na veivinakati (reconciliation) sa vukica se veisautaka edua na tamata me *allos*, se me dua tani tale (another), other) mai na ka makawa ki na ka vou. Sa tukuni vinaka oqo ena i vola ki Kolosa : "Oi kemudou talega, dou a kai tani e liu ka meca ena vuni yalomudou ena cakacaka ca, sa qai vakaveivinatitaki kemudou ko koya" (1:21).

9. Sa ka Taucoko ka sega ni ka vakayalo ga

Na bula ka vakasavasavataki oqo sa sega ni ka walega vakayalo e loma, ia sa dua sara ga na rai vou ka raici kina na bula kei na vuravura eda tiko kina. Sa wili se okati eke na yalo ni gadreva na veivinakati tale kei na Kalou, o ira kecega na tamata kei na veivinakati tale kei na veika bula kecega e vuravura. Sa cakacakataki na veivinakati tale oqo ena noda vosa kei na noda cakacaka.

Ena vosa, sa kaya kina nai apositolo ko Paula, "Keitou na i sosomi kei Karisito, keitou sa vakamamasu mo dou veivinakati kei na Kalou" (II Koronica 5:20) kei na Kolosa 1:23, sa rogoci kina na nona tukuna ko Paula na i sema ni veivinakati (reconciliation) kei na kena kacivaki na i tukutuku vinaka (mission). Erau veiwekani voleka sara na ka ruarua oqo. Kaya tale kina ko Paula, "sa ia na Kalou na vakaveivinatitaki vuravura kei koya ena vuku i Karisito ..... ka solia vei keitou nai tukutuku ni veivinakati. Keitou sa yaco kina me i talatala i Karisito ....." (II Koronica 5:19-20). Sa uto ni kena vunautaki na i tukutuku vinaka na veivinakati ka vakayacora na Kalou vei keda. Ni vunautaki na i tukutuku oqo, sa vakayacori tiko kina na lewe ni tukutuku vinaka taucoko.

Na veivinakati tale sa vakavatukanataki ena cakacaka. Me vaka ka tukuni koto ena i vunau levu duadua ena i Vola Tabu, na veiwekani kei na Kalou kei na veiwekani kei ira na wekada (neighbour) erau tiki ni dua na ka taucoko. Sa sega ni dodonu me rau tawasei. Na noda veivinakati kei na Kalou okoya eda sega ni raica, sa dodonu me vakadinadinataki ena noda veivinakati kei ira na wekada, okoya eda raica.

Ni'da sa vakabauta ni rawa vua na Kalou me vosoti keda ena levu ni noda cala ka da tu tani kina mai vua, a cava ka dredre sara kina meda vosota na nona dinau se malumalumu edua ka cakava vei keda? (Wilika mada na vosa vakatautauvata ni lewe rua ka rau dinau ena Maciu 18:23-35). Na veivinakati sa sereki se vakavatukanataki ena vosa kei na cakacaka. Na cakacaka ka yali kina na vosa ena rawa me tini ena veilecayaki. Na vosa ka yali kina na cakacaka sa vaka ga na kava lala.

E lewe levu era lotu Vakarisito era taura na i balebale ni veivinakati tale me ka ga ni tamata yadudua. Edua na ka ka baleti keda yadua vata kei na Kalou. Era kaya ni veivinakati oqo sa baleta na noda kunea yadua na vakacegu ni Kalou. E lewe lailai ga era

raica ni oqo sa baleta talega na noda veiwekani kei ira na tani. Na veivinakati sa baleta edua na i lakolako se yavavala ni Yalo ni Kalou ka tara na vuravura taucoko. Sa vakadinadina ena vuku ni ka oqo na i vola ki Kolosa Wase 1. Ka sa raici kina ni veivinakati tale sa tara na tamata kei na veika bula kecega. Ena vuku i Karisito sa vakaveivinakatitaka na Kalou na veika kecega (all things - ta panta) e vuravura kei lomalagi talega (Kolosa 1:20).

10. Na Veikaukauwa e Vuqa

Era na vakaveivinakatitaki rawa vakaevei na veika mai lomalagi? E na Kolosa 1:6 eda raica kina ni veika mai lomalagi oqo sa i ira na veikaukauwa, rairai mai se sega, ka ra lewa se vesuka tu na noda bula. Ena Kolosa Wase 2, na veikaukauwa oqo sa tautauvata kei na i vakavuvuli eso, na i tukuni makawa, na lawa ka vuqa tale. Sai ira oqori na veikaukauwa vaka i lavo se vakapolitiki (socio-economic and political structures) ka lewa se liutaka tu na noda bula.

Sa sega walega ni dodonu me vakaveivinakatitaki na tamata Vua na Kalou, sa dodonu sara talega me ra soro yani vua na Kalou na veikaukauwa oqo. Me vaka ka tukuni ena Efeso 3:10, "na i soqosoqo lewe ni lotu me i vakatakilakila vei ira na turaga, kei ira sa kaukauwa ena veiyasana vakalomalagi, ni sa takaveivinaka sara na vuku ni Kalou". Oqori na i tavi ni lotu ena gauna oqo ka me kakua kina ni vaqiqotaki na i balebale ni veivinakati (reconciliation) ka vakayacora na Kalou ena vuku i Jisu Karisito na luvena.

Ena i vola talega ki Efeso 2:11-22, sa tukuni kina na veivinakati kei na Kalou vata kei na veivinakati ka dodonu me raici vei ira na Jiu kei ira na kai matanitu tani (Gentiles) ena loma ni lotu", ... me ia kina na veivinakati ka qisi rau me rau tamata vou e duabau ga ni rau tu vata kaya. Me vakaveivinakatitaki rau talega kei na Kalou me vaka ni sa duabau ga na tamata ena vuku ni Kauveilatai ni sa vakaotia kina na veicati". (Efeso 2:15-16)

Na veivinakati ena yaco me vosa lala ka tawa yaga ka rawa talega meda kaya ni lasu kevaka sa yali mai kina na kaukauwa me cakacakataki rawa kina ena loma ni lotu na kena ravuti ka vakamalumulumutaki vakadua na veicati vaka-mata tamata se vaka i soqosoqo cava ga. Na kena basu laivi na lalaga ka tawasea na veivanua se matanitu.

11. Na Veivinakati kei na Kauveilatai

Na Veivinakati ka vakayacora oqo na Kalou sa koto na utona tawa mudu ena i soro ka vakacabora na Karisito mai Kalivari ena Kauveilatai. Sa soqona vata na Yalo Tabu mai na Kauveilatai e vica na ka ka ra veicurumaki vinaka.

Na i matai, na noda ciqoma vaka i keda yadua ena vakabauta na cakacaka oqo ni veivinakati. Na i karua, na bibi ni vosa kei na cakacaka, ka dodonu me rau kakua ni

veitawasei. Na i katolu, na duavata ni kena vunautaki na i tukutuku vinaka kei na noda vakadinadinataka talega ena bula raraba ni dua na vanua se matanitu (social witness) kei na kena wali na leqa ka vakatubu veisei kei na tiko vakaca ena dua na vanua. Na veivinakati tale ogo sa cakacakataki ena yago e duabau ka soli-liviraki mai na Kauveilatai.

Na Veivinakati (reconciliation) eda goleva tiko ena i wase ni vola ogo sa sega ni baleta ga na vakacegu ni yaloda ia sa baleta na bula sautu e vuravura taucoko. Me vaka e vakabibitaka na i vola ki Efeso kei Kolosa, sa baleta na ka kecega se "ta panta" ena vosa Vakirisi. Ena sega ni cegu na Kalou na dauveibuli me yacova ni sa tauca nai otioti ka cecere duadua ni vua ni cakacaka ni Luvena ko Jisu Karisito ka liviraka kina na nona dra me'da vakabulai na lewe i vuravura kecega. Ka sa kacivi keda tikoga meda bula ena kaukauwa ni nona cakacaka ni veivinakati ogo ena i tavi cava ga eda qarava ena nona vuravura.

KA VA NI WASE

VAKARAITAKI (Reveal)

(Lako Yani 3:1-17; Isikeli 39:7-8; 1 Koronika 2:6-16)

1. Ai Vakamacala Taumada

E dredre me kune edua na i dola-vosa ni Kosipeli ena i Vola Tabu ka yali mai na kedra i vakamacala na veilotu lelevu ni vuravura. Na vosa eda vakarau goleva oqo - **Vakaraitaki se Vakatakilai** sa vosa era vakayagataka taucoko na veimata lotu lelevu. Na veilotu lelevu kecega era vakabauta ni dua na ka ka vakaraitaki se vakatakilai, ka ra yavutaki se tekivutaki kina. Na Kalou okoya ka vakaraitaki oqo e sega ni rawa me raici ena veika ka rairai mai ka'da raica tu ga ena veisiga. Sa tabogo ka dredre me raici ena rai vakatamata.

Ena vakasama ni **Vakaraitaki se Vakatakilai** (*reveal*) sa koto kina na kena cereki tani na ka ka tabogo. Na cakacaka ni kena cereki oqo sa sega ni cakacaka vakatamata. Sa nona cakacaka na Kalou vakataki Koya, okoya ena nona galala sa vakaraitaki koya me veivosaki kina kei ira era vakasaqarai koya.

2. Lako Yani Wase 3

Na i talanoa levu ni nona vakaraitaki koya na Kalou ka koto ena Lako Yani 3 sa tautauvata kei na i talanoa e vuqa ka koto talega ena veimata lotu lelevu e vuravura. Era via tautauvata na veitalanoa oqori ena kena tukuni kina na taqaya, kei na kurabui era sotava ko ira ka ra sota kei na Kalou oqo ena i matai ni gauna. Ena sota oqori sa vinakati talega me dua me vakadewataka na i balebale ni ka ka yaco, na kena vakaraitaki edua na cakacaka mana me vaka na yameyame ni bukawaqa mai na dua na kau (Lako Yani 3:2).

Na kena tukuni vinaka na **domo** ka rogoci ena i talanoa oqo sa vaka me bibi cake kina mai na yameyame ni bukawaqa. Na bibi ni domo mai na ka mana oqo sa raici kina ni duidui mai na veitalanoa tale eso ni nona vakaraitaki koya na Kalou ena i tukutuku ni veimata lotu lelevu e vuravura ka sega ni Lotu Vakarisito. Na duidui oqo e kunei ena tikina e 13 kei na 14. Na taro nei Mosese : "Kevaka era tarogi au, O cei na yacana? A cava au na tukuna vei ira?" Na taro oqo sa mataqali taro vata era dau taroga na veimata lotu lelevu ena vakasama se vakabauta ni nona vakaraitaki koya na Kalou.

Na "yaca" sa i soqoni ni veika me baleta edua na tamata. Sa vakamacalataki koya na yacana. Sa tukuni koya. Kevaka edua sa kila rawa na yacana edua tale, sa kena i balebale ni sa rawarawa me rau veivosaki ka tu vua edua na kaukauwa me baleti koya. Na lotu (religion) sai koya edua na sala ka saga kina na tamata me vesuka, kila ka lewa na veika vuni vakayalo. Na i cabocabo ni soro ka raica nai apositolo ko Paula mai Aceni ka

vakacabori vua edua na Kalou tawa raici, sa tusanaki kina ni Kalou oqo ena dredre me vesuki, kilai ka lewai ena kaukauwa ni tamata me vaka era vakabauta na veimata lotu tani tale eso. Na vakasama makawa ni nona vakaraitaki koya na Kalou a tu vei Mosese. A gadreva vakalevu me kila na yacana na Kalou vou oqo. Na kila oqo ena solia vua na kaukauwa. Ni yacovi koya na leqa, sa na rawa vua me kaciva na Kalou ena yacana me vukei koya.

2.1 Sa sega ni solia na Yacana

Na i sau ni nona taro ka cavuta na Kalou vou oqo : "SA BULA KOI AU VAKAI AU. Mo tukuna ni okoya oqo e talai iko mai." Eda sa raica eke ni Kalou oqo sa sega ni vinakata me solia na yacana se me vakaraitaki koya vei ira na nona tamata ena sala tani vakaluvuniwai. Ena sega ni dua na tamata me na lewai koya rawa. Ka sa na sega ni dua tale na sala me muria ko Mosese me kilai koya kina. Sa na vinakati ga me waraki koya ena veivanua vou taucoko ka lako kina. Ena qai muria ga na Kalou na nona sala vakataki koya me vakaraitaki koya kina. Sa sega kina ni ganita me raici na Kalou vou oqo me vaka edua ka rawa meda tuliraka vakaveitalia. Sa **Turaga** (Lord) tikoga ko koya ka tiko e ligana na lewa, ka da qaravi koya koi keda na tamata. Ena sega ni rawa ka sega ni dodonu meda veisautaka nai tuvatuva oqo ni Kalou.

Na yacana na Kalou oqo sa sega ni ka meda vakayagataka vakailoa, ka ni sa yaca ka yalataki kina na veitokani. SA BULA KOI AU VAKAI AU, sa kena i balebale ni sa rawa mo nuitaki koya ka vakararavi vua edaidai. Ena sega ni rawa ka sega ni dodonu mo vakayagataka koya mo vakayaco lomamu ga kina. Sa yalataki koya ena yacana oqori me tiko vata kei ira era veiyalayalati vata kei koya.

Ni tovolea me vakamacalataka na i balebale ni yaca ni Kalou oqo ko Martin Buber, edua na dauvakasama vuku vaka-Jiu, e kaya kina : "E sega ni yaga vei iko mo nanuma mo kila na yacagu mo vakayagataka au kina. Sa noqu i tovo tudei me'u tu vata kei ira ka ra tu vata kei au."

Na Lako Yani 3:14 sa veisautaka taucoko na veiwekani ni Kalou kei na tamata ka kunei ena veiqaravi vakalotu ka vakatevoro se vakaluvuniwai. Ka ni eke eda sa raica kina edua na veitokani voleka sara, ka koto na vosa ni yalayala kei na kena vakayacori ena nona yasana na Kalou, kei na veivakadeitaki, talairawarawa kei na vakanuinui ena nona yasana na tamata. Sa vakayacani koya na Kalou ko Isireli me "**Kalou sa bula**" (Living God) ka vakaduiduitaka oqori mai na veikalou nodra na veimatani tu ka vakavolivoliti koya. Sa Kalou bula ka ni sega ni vakararavitaka na nona kilai vei ira na tamata. Na ka kecega ka yalataka e yaco.

2.2 Na Domo kei na Yameyame ni Buka Waqa

Edua tale na ka bibi me nanumi tiko. Eda sa rogoca oti ni bibi na "vosa" mai na ka ka raici (yameyame ni bukawaqa ena loma ni vunika). Na vakasama oqo sa bibi sara ena ulutaga eda goleva tiko oqo o ya na nona Vakaraitaki koya na Kalou (revelation). Ena i vola na i Vakaru 4:12, sa kaya kina ko Mosese, "A sa vosa vei kemuni ko Jiova mai na loma ni buka waqa. Koni a rogoca na domo ni vosa, ia ko ni sa sega ni raica edua na i vakatakarakara, na domo walega."

Na domo, sa rogoci ni rau sota ka veivosaki e lewe rua. Na domo e sega ni rawa meda lewa me vaka na noda rawa ni lewa edua na ka ka laurai, tara na ligada ka raica na matada. Sai koya oqori na vuna levu ka sega ni vakatarai kina meda cakava edua na matakau ceuceu se dua na i vakatakarakara ni dua na ka meda cuva kina se qarava. Na i vakatakarakara me vaka na nodra vakabauta na veilotu makawa sa vakalevutaka na i rairai ni Kalou. Ka sa na rawarawa me ra lewai ka tuliraki vakaveitalia na veikalo oqori. Na Kalou ka vakaraitaki koya oqo vei Mosese (Lako Yani 3) sa veisautaka vakadua na veimaliwai oqo ka sa vakadinadinataki kina ni sai koya ga na Kalou bula ka dina.

3. I Koronica 2:6-16

Eda sa na goleva yani oqo na i karua ka balavu cake talega ni i vola mai na i Vola Tabu ka baleta na ulutaga eda goleva tiko oqo o ya na nona Vakaraitaki Koya na Kalou. Oqo e koto ena I Koronica 2:6-16. Ena tikina oqo, sa golevi ira kina ko Paula eso era tamata lotu ka ra sa laki lewe ni vavakoso mai Koronica. Ka ra vakataroga vakalevu na i valavala ni nona vakatakilai koya na Kalou me vaka era a vaqaga matua ena gauna ko ya. Era taroga tiko na taro : "Eda na veitaratara rawa vakacava kei na kaukauwa vakayalo ka tu mai na daku ni veika ka laurai, raica na matada ka tara na ligada?" Era kaya ko ira oqo ni vuravura vakatautauvata oqo e vunitaka tiko na veika vuni ni Kalou. Na Kalou oqo ena sega ni kunei rawa ena vuravura vakatautauvata (horizontal) oqo. Ena rawa ga me kunei mai bulu, ena ruku ni vuravura oqo.

3.1 Na Vakasama Davo cala mai Koronica

Sa rawa talega me tukuni ni Kalou oqo sa cecere sara ka tu tani mai na vuravura oqo. Sa kena i balebale ni tamata vaka i koya, ena nona i tutu ni bula vakayago ena sega ni rawata me raica ka kila rawa na Kalou ena nona cecere kei na nona titobu. Ena rawa walega me kilai na Kalou oqo ena kena soli edua na vuku (wisdom) tu vakataki koya ka sega ni kunei vakarawarawa. Na vuku oqo me soli vua edua ka vinakata tiko me raica na Kalou.

Na sala ka rawa me nona kina edua na vuku oqo sa i koya na nona tu tani vakatikitiki mai na vuravura oqo ena nona muria edua na bula vaka i vakarau vakalotu (asceticism), ka vakatabui koya mai na gagadre vakavuravura. Na sala oqo ena rawa kina vua me veitaratara kei na veika vuni titobu ni Kalou. Na wasoma se na levu ni nona muria na i vakarau oqo na nona cabeta cake tikoga nai tutu ni bula matua vakayalo.

Ko ira ka sa tiko rawa vei ira na vakabauta oqo era sa mai lewe ni vavakoso mai na koro levu ko Koronica. Era gole mai ni ra taleitaka me ra kila vakalevu cake na i tukutuku vinaka me baleti Jisu. Era raica vua na Turaga na veika vuni ni Kalou. Era raici koya me vaka edua na tiki ni nona ka vuni na Kalou ka lako sobu mai ki vuravura ena bula vakatamata. Era vakabauta ko ira oqo ni ko ira ka ra vakoti Jisu ki na Kauveilatai era sega ni kila na ka vuni ni Kalou ka tiko vua. Na nona i valavala, nona i vakavuvuli kei na bula vakayalo sa vukei ira ko ira era gadreva me ra tu tani mai na vuravura oqo me ra cabeta kina na delana ni bula vakayalo.

Era kaya ko ira na tamata lotu oqo mai Koronica ni sega ni ko ira taucoko era lewe ni lotu vakarisito era raica rawa na Kosipeli ena sala oqo, me ra ciqoma kina na kena dina taucoko. Era kaya talega ni lewe vuqa era tu ga ena lasa vakavuravura ka dredre sara me taura rawa na nona vakaraitaki koya na Kalou.

Era dau tu ga vakataki ira ko ira oqo mai Koronica ka beci ira ko ira era sega ni taucoko na nodra bula vakayalo. Era sega ni duavata kei Paula ka ra kaya ni sega ni titobu vinaka na nona bula vakayalo. E ra raici koya ni sega ni saga me ulabaleta na vuravura oqo ko Paula me rawa ni raica na Karisito ka sega ni raici ena mata vakatamata. Era kaya ni toka ga ko Paula ena i tukutuku ni veika ka yaco ena veigauna sa oti (history) ena nona sereka na veivakabulai ni Kalou. E dodonu me lako sivita me raica kina na i balebale dina ni veivakabulai oqo.

Era kaya na i lawalawa oqo ni sa rui vakabibitaka vakasivia ko Paula na i tukutuku ni yaluma ka sotava na Turaga, na nona vakararawataki, na liviraki ni nona dra kei na Kauveilatai. Ena yaga beka na veika oqo vei ira na lewe ni lotu tu ga e ra. Vei ira era qase cake, ka ra matua ena veika vakayalo, sa sega ni dua na ka yaga e tukuna rawa vei ira ko Paula. Na nona i sau ni taro vei ira e sega ni vakacegui ira ena nodra vakasaqara me ra kila na i valavala ni nona vakaraitaki koya na Kalou.

3.2 Na i Sau ni Taro i Paula

Ena i I Koronica 2:6-16 sa koto kina na i sau ni taro i Paula vei ira na i lawalawa lewe ni lotu oqo mai Koronica. Ni da rogoca na veika ka tukuna ko Paula, e vaka me duavata kei ira ena vuqa na ka. Ia, ni da wilika vinaka na veika e vola, eda na kunea ni duidui na veika e vakamacala kina ko koya me baleta na nona vakaraitaki koya na Kalou. Ena nona vakayacora oqori, sa vakayagataka ko Paula na veivosa era vakayagataka tiko ko ira ka saqati koya tiko oqo. Eda na raica oqori ni oti ga na noda wilika na I Koronica 1:18 - 2:5. Eke, sa saqata kina ko koya na nodra vuku na vuku, ka vakadabera e loma donu na Karisito ka lauvako mai na Kauveilatai.

Na Karisito ka lauvako oqo sa vakayagataka ko Paula me vuku ni Kalou, ka ra raica na kai Kirisi me ka lialia vei ira. Ko ira era matua ena veika vakayalo ka qaseta na kena vakabauta, era raica ni vakaraitaki koya na Kalou ena mate beci ka vakaloloma oqo. Sa vakaraitaki koya ka vunitaki koya talega na Kalou ena kauveilatai oqo i Karisito. Ka sa rawa meda raica na titobu ni veika vakalou ena malumalumu kei na lialia oqo ni Kauveilatai. Na malumalumu oqo sa nona kaukauwa na Kalou. Na kena lialia sa nona vuku.

E vakaraitaki rawa vakacava na Kalou ena sala ogo ni Kauveilatai? E macala ni dredre vei ira na i liuliu ni vuravura ogo, ka wili kina ko ira nai liuliu vakalotu me ra ciqoma, ni kauveilatai sa vakaraitaki koya kina na Kalou ki vuravura taucoko. Sa kilai kina se mataqali Kalou vakacava ko Koya.

E dredre me ra ciqoma na kauveilatai ka ni ra na vakabauta walega edua na Kalou ka ra kunekunetaka vakai ira se bulia ga ena nodra vakasama. Era vakasaqara edua na Kalou cecere ka dokadoka, sega ni kilai ena sala beci ni Kauveilatai. Na kena vakabauti ni vakaraitaki koya na Kalou ena sala beci ogo sa kena i balebale ni Kalou duadua ga ena rawa me vakaraitaki koya vakataki koya, ka na sega ni yaga kina na tamata. Na Yalo duadua ni Kalou sai koya na Yalo Tabu ena rawa me vakaraitaki koya na Kalou kivei keda ena nona vakoti ko Jisu mai na Kauveilatai.

E sega ni dua na sala mai na yaloda na tamata ki na yalo ni Kalou meda doudou kina meda kaya ni vakaraitaki koya na Kalou ena sala ogo. Na veika ka tukuna ko Paula ena i vola ogo ki Koronica me baleta na sala ni nona vakaraitaki koya na Kalou e sega talega ni rawarawa vei keda meda ciqoma. Ko ira ka saqati koya tiko ka ra raici ira sobu ko ira era lolovira vakayalo, sa vakatokai ira ko Paula me ra vakavuravura ka sega ni vakayalo. Sa raica ko koya ni ko ira ka ra sinai ena vakabauta sa sega ni dodonu me ra vakalelewa vakaveitalia. Sa rawa walega me ra tukuna na nona vakaraitaki koya na Kalou sega ena vosa vakavuku ni tamata, ia ena vosa ka solia na Yalo ni Kalou.

*"..... sa vaka talega kina na veika ni Kalou.
sa sega edua sa kila, sa kila ga na
Yalo ni Kalou."
(I Koronica 2:11).*

3.3 Na "Loma" ni Turaga

Ena i otioti ni tikina ena i vola ogo sa kaya, "Ko cei sa kila na loma ni Turaga me vakavulici koya kina?" Sa cavuta eke ko Paula na vosa i Aisea na Parofita 40:13, ka sa vagolea na taro oqori vei ira na i lawalawa lotu ogo mai Koronica. Na veika ka vakatavulica vei keda na Yalo ni Kalou e sega ni ka ka ra vakatoka me veika titobu ni Kalou, se, edua na dina ka tu vakatikitiki tani mai na veika ka yaco ena veisiga. E dredre vua na tamata me kila rawa na veika titobu ni Kalou.

Na veika titobu oqori sa sega ni yacova rawa yani na tamata ka ni yalani na nona kaukauwa ka dau tarabe vakarawarawa.

"Ia sa tu vei keda na loma i Karisito" (I Koronica 2:16). Sa i koya beka li ogo na i sau ni taro ka solia ko Paula me baleta na noda vaqaqa se vakaraitaki koya vakacava na Kalou? Sa vakayagataka eke ko Paula edua ga na vosa se vakasama ka basoga rua na kena i balebale (pun).

Na vosa **nous** (mind), ka vakadewataki ki na noda vosa me "loma" se "lomana", sa kena i balebale na nona bula e loma na Kalou, na nona i naki kei na nona lewa me baleti vuravura kei keda na lewena. Na vosa vata tikoga ogo sa kena i balebale talega na lomada yadua na tamata. Sa lade ko Paula mai na dua na kena i vakavakayagataki ki na dua tale, ka vaka me saqati koya kina vakaikoya.

Ia, na vosa ogo, ena kena i vakamacala ka solia ogo ko Paula, sa dolava na uto ni ulutaga eda goleva tiko ogo, o ya na nona vakatakilai koya na Kalou vei keda na tamata. Sa sega ni dua tale na sala ki na veika vuni, titobu ka cecere Vakalou. Sa dua ga na vanua eda na kunei koya rawa kina. Ka sa koto ogo ena II Koronica 4:6:

".... Me cila yani kina na serau ni Kalou, o koya sa vakatakilai rawa ena mata i Jisu Karisito."

3.4 Sa Kune ena Mata i Karisito

Sa vakaraitaki koya na Kalou ena matai Jisu okoya ka lauvako mai na kauveilatai ka tu cake tale mai na mate. Ka sai koya ga oqori na "loma" ni Kalou ka dusia tiko ko Paula. Sa vakamacalataka oqori ena Filipai 2, ka tukuna kina na nona vakamalumalumutaki koya ko Jisu ka talairawarawa me yacova na mate.

Na "loma" ni Kalou ka vakaraitaki ogo vei Kariisto sa baleta na loloma sega ni vakaiyalayala, ka veisautaka taucoko na vuravura ogo. Na "loma" ni nona vakadravudravuataki koya ka kauta vua na i tovo ni tamata dauveiqaravi, ka sai koya duaduaga na loma i Karisito ogo sa vakaraitaki koya kina na Kalou, ka sega ni duatani tale na vanua.

E na vuqa na vakabauta vakalotu ka tu vei keda, na sala ka muria ogo na Kalou ena dredre meda ciqoma vakarawarawa. Eda na tarabe tiko kina ka rogorogo lialia ni'da rogoca. Sa sega kina ni'da liaca na ka ka tukuna na parofita ko Aisea ena nona vakamacalataka na Mesaia daurarawa (suffering servant) ena Wase 53, ena nona taroga na taro : "Ko cei sa vakabauta na neitou i tukutuku? Sa vakatakilai vei cei na liga i Jiova?" Ena rawa duadua ga ki na Yalo ni Kalou me vakaraitaki koya vei keda ena "loma" i Karisito.

Sai koya dina ogo na titobu ni bula vakalou ka ra vakasaqara na tamata lotu. Sa sega ni titobu walega ni ka vaka-vakasama, ia sa titobu ni loloma ka vakaraitaki ena soli bula. Ni da vinakata meda kila yani na loqi tabu ni bula vakalou; na nona i naki kei na nona lewa, sa sega ni kena sala meda rai cake ki lomalagi, se ki na utoda e loma, ia meda rai ga yani ki na veivakurabuitaki ni nona vakamalumalumutaki koya na Kalou ena Kauveilatai mai Kolikoca.

Sa tiko vei keda na yalo se loma i Karisito. Ia e dodonu me kilai vinaka ni na sega ni rawa na ka ogo me yacova ni sa taukena na yaloda na Karisito ka vakavouiya. Me yacova nida sa bula ena bula ni nona sorovaki me baleti ira na tamata kecega, na noda vuki tani mai na noda nanumi keda vakaikeda kei na dokadoka ka meda goleva yani na yalo ni dauveiqaravi, na yalo loloma kei na yalo malumalumu. Sa vosataka ko Paula na veika ogo ena nona kaya :

*"Ni dou sa vakayago tikoga, dou sa sega li
ni vakayago tu ka i valavala vakatamata, ni
sa tu vei kemudou na vuvu kei na veileti".
(I Koronica 3:3)*

Na i valavala vakaoqo sa veisaqasaqa kei na loma i Karisito kei na titobu ni bula vakalou. Na yalo vuvu, dokadoka kei na veileti ka saqata eke ko Paula sa vorata tiko kina na yalo dokadoka ka tiko vei ira eso mai Korinica, ka ra raici ira cake ni ra cecere vakayalo mai vei ira na kena vo. Na nodra vakavuravura se vakatamata sa kena i balebale na nodra qara ga na nodra vakabulai vakayalo ena nodra muria na sala ka ra bulia ga vakai ira, ka sega ni sala i Karisito.

Na i balebale ni nodra lako tani mai na i valavala vakatamata 'o ya me ra vakaogai ira ena veiqaravi raraba e vuravura, na nodra duavata ka cakacaka vata kei na nodra nanumi ira vakabibi na vakaleqai. Sa i koya oqori na yalo se loma i Karisito. Sa i koya talega na yalo oqori ka yali tiko vei ira na i lawalawa ka ra dau vaqaqa na veika vakalotu mai Koronica.

Eda na vakataroga beka se a cava e sega kina ni ririko ko Paula ni vakayagataka na veivoso vakalotu eso ka lavetaki mai na veiqaravi vakalotu tani ka sega ni Vakarisito". Ka da rogoci koya ena I Koronica 9:22 ni kaya :

*"Vei ira era sa malumalumu ka'u sa yaco me'u vaka edua sa
malumalumu, me'u rawai ira kina era sa malumalumu.
Au sa yaco me'u ka kecega vei ira kecega na tamata,
me'u vakabula eso ena ka kecega."*

4. Sa mai cava ka serau vei Karisito

E dina ni galala vinaka ko Paula ena nona vakayagataka na veivoso tani oqori, sa sega ga ni rawai kina. Sa vukica me sereka kina na Kosipeli. Sa raica vinaka ko Paula ni sa mai soqoni vata vei Karisito na i yau vakalotu kecega, na kena vuku kei na kena kila ka. Era sa mai vakataucokotaki vei Karisito. Sa sega walega ni vakakina, ia era sa mai vakavoui ka ra rawata edua tale na kedra i balebale vou ka sega ni tu kina mai liu. Ka na sega ni dua na vakasama, vosa, i valavala vakalotu se dua tale na ka me cabeta cake na i tutu ni veiqaravi ena nona cakacaka na Turaga, vakavo walega ni sa mate oti mada ena kena i balebale ka tu kina mai liu ni bera ni tu cake mai ena kena i balebale vou.

KA LIMA NI WASE

VUVALE (Household)

(Jeremiaia 31:27-34; Efeso 2:18-22)

1. A i Vakamacala Taumada

Sa vakamacalataka na i vavakoso lotu Vakarisito na i Vola Tabu vou ena vuqa na sala. Sa dua vei ira oqori na "vuvale ni Kalou" (household of God) (Efeso 2:19). Na kena vosa ena vosa Vakirisi na **oikeioi** ka kau mai na vosa **oikos**. Sa kena i balebale na "vale". Na vosa veiwekani na **oikeios** e kena i balebale na nona vuvale edua se nona lewe ni vuvale. Na wekana voleka vakadra. Na kena i balebale voleka vei keda e Viti na vuvale ga, se i tokatoka. Na vosa oqo sa kena i balebale talega na veiwekani voleka sara, se na uto ni dua na ka. Ena i Vola Tabu Makawa, na vale ena vosa vaka-Iperiu na **bayith** sa kena i balebale ko ira na tamata ka veiyalayalati kei ira na Kalou, kei na vanua ka ra dau soqoni vata kina me ra qaravi Koya.

Na **oikos** (house) se vale, sa vakayagataki vakalevu edaidai ena vuravura ni vuli kei na veivoli, me dusia edua nai soqosoqo se i lawalawa ka ra umani vata ena dua na i vakarau. Eda kila ni tu ena veikoro lelevu vakataki Suva na veivale ni caka bisinisi ka ra vakayacani tu - Sukuna House, Dominion House, Ganilau House, Ro Lalabalavu House, Suvavou House, Epworth House ka so tale. Ena noda veikoronivuli lelevu e Viti, era vakayacani na nodra veibure na gonevuli - Bau House, Rewa se Verata House, Bulu se Mateinaniu House ka vuqa tale.

Nida raica ni vakamacalataki na i vavakoso lotu Vakarisito ena vakasama ni **oikos** se vuvale, sa na bibi meda vaqqa se evei na vanua ka duidui kina na vuvale oqo ni Kalou mai na vale se vuvale e vuqa ka tu e vuravura.

2. Na Vale i Isireli

Eda sa goleva oti na veiyalayalati ka vakayacora na Kalou vata kei Eparama. Sa kacivi koya na Kalou mai na vale nei tamana (Vakatekivu 12:2). Oqo e kena i balebale na nona kacivi mai na nona vanua; na kena i tovo kei na kena i vakarau, me tekivutaka edua na vale vou ena nodrau veiyalayalati kaya na Kalou. Na vale vou oqo ena tauyavutaki ena nona vakabauta kei na talairawarawa vua na Tamana (Vakatekivu 15:6); 17:12-13). Ka sa vanua ka na tiko kina na Kalou ni veiyalayalati oqo. Ena veivanua kecega era tiko kina na nona tamata ka veiyalayalati kei ira, ena tiko talega kina vata kei ira. Eda rogoca oqori ena vosa i Jekope mai Peceli ni oti na nona tadra :

*"A sa rere ko koya ka kaya, a kena rerevaki na tikina oqo!
Sa sega ni ka tani oqo, a vale ga ni Kalou kei na
matamata ni koro kei lomalagi oqo"
(Vakatekivu 28:17)*

Ena i tukutuku kei Isireli, eda raica ni mai yali na vale vou oqo ena nodra tiko ena vale ni veivakabobulataki mai Ijipita. Sa mai curu na vale vou oqo ki na loma ni dua tale na vale, na vale ka ra kila kina na i balebale ni veivakabobulataki. Ia era sereki ka vagalalataki mai vei Fero. Na yaca "Fero" sa kena i balebale, "Vale Levu". Era sereki mai na Vale Levu oqo ka ra vakatokai me "Vale i Isireli" (House of Israel).

Na vale oqo i Isireli sa tauyavutaki na kena i tovo kei na i vakarau ena nodra sereki mai na vale ni veivakabobulataki mai Ijipita, ka liutaki tiko ena vosa ni veiyalayalati (Lako Yani 19-23). Ena kena vinakati me maroroi vinaka na vale oqo i Isireli ka me ra nanuma tiko na i naki era kacivi kina, sa tara se tauyavutaki kina na vale ni Kalou, se na vanua me ra dau so-Kalou kina. Na vale me ra cabora kina na nodra bula kei na nodra i tavi vua na Kalou ka ciqoma kina na nona loloma dau veivakavoui. Ka sa i koya talega na vale ni Kalou oqo sa maroroi kina na kato ka koto e loma na i vola ni veiyalayalati (Book of the Covenant).

Na i tukutuku ni bula i Isireli sa basoga rua. Dua, ena nodra vinakata tikoga me ra bula ena i vakarau ni nodra bula na kai Kenani kei na veimatani tani, sa yali tani mai vei ira na nodra dina vua na Kalou. Ka sa raici vinaka oqori ena nodra taurivaka na i vakarau ni nodra so-Kalou kei na nodra i vakavuvuli na tani. Era sa sega ni bula ena bula ni nodra vuvale ka kena i liuliu na Kalou, ka ra lavetaka na nodra bula ni vuvale na veimatani tani. Nai karua, ena nodra sega ni vakamuria na i valavala ni nodra loma ni vale me vaka ni ra tamata ni Kalou, sa dredre kina me ra okati ira na tamata kecega me ra lewe ni nona vuvale na Kalou. Ena vuku ni ka oqo, era sa veivunaici kina vakaukauwa na parofita, vakabibi ko Jeremaia.

3. Na Vosa vaka-Parofita

A tekivutaka ko Jeremaia na nona cakacaka ni sa mai tawase rua na matanitu ko Isireli. Sa mai yali vakadua na matanitu ka okati kina e tini na mataqali ka tiko mai na vualiku (Northern Kingdom) mai Samaria. Ka sa vakarau tale tu ga me vakarusai na matanitu ko Juta ka okati kina na lewe rua na mataqali ka kena koro turaga ko Jerusalem. Sa kacivi ka digitaki ko Jeremaia me parofita vei ira na veimatani kecega (1:5).

Na veikacivi oqo sa bibi ka ni raica ko koya ni talai yani vei ira na veimatani me tukuna na i naki ni Kalou. Sa raica ko koya ni vosa ni Kalou sa nona vosa na Dauveibuli.

*"A sa dodoka mai na ligana ko Jiova, ka tara na gusuqu. Ka sa kaya vei au
ko Jiova, Raica ka'u sa tauca na noqu vosa ki na gusumu. Raica, ka'u sa
lesi iko ena siga oqo ki na veivanua kei na veimatani mo cavuta laivi,
ka basuka, ka vakarusa, ka talaraka, ka tara, ka tea"
(Jeremaia 1:9-10)*

Na Kalou ga ko koya ka veibuli ena kaukauwa ni nona Vosa sai koya talega na Kalou ka na vakavoutaka na ka kecega ka na lewai keda talega. Sa goleva vakabibi ko Jeremaia na vuvale i Isireli ka veiyalayalati kei ira na Kalou, ka koto ena loma donu ni nodra bula na vale ni Kalou.

"A vosa sa yaco vei Jeremaia mai vei Jiova, ka vaka, Mo tu ena matamata ni koro ni vale i Jiova, ka tukuna na vosa ogo, ka kaya, Dou rogoca na vosa i Jiova, na Juta kecega, sa curu ki na matamata ni koro ogo me soro vei Jiova. Sa kaya vaka ogo ko Jiova ni lewe vuqa, na Kalou ni Isireli, Dou cakava me vinaka na nomudou i tovo kei na nomudou i valavala, ka'u na qai lesia mo dou tiko ga ena yasana ogo : dou kakua ni vakararavi ki na vosa lasu, mo dou kaya, a vale tabu i Jiova, a vale tabu i Jiova ogo.

Ia kevaka dou sa vakavinakataka sara na nomudou i tovo kei na nomudou i valavala; kevaka dou sa ia na lewa dodonu ena vukudra na tamata, kei na kai nona; kevaka dou sa sega ni vakasaurarataki iratou na vulagi kei na luveniyali, kei na yada, ka sega ni vakadavea na dra e sega ni cala ena yasana ogo, ka sega ni muria na kalou tani mo dou ca kina: ka'u na qai lewa mo dou tiko ga, ena yasana ogo ena vanua ka'u a solia vei ira na nomudou qase, me sega ni mudu.

Raica, dou sa vakararavi ki na vosa lasu ka sega ni yaga. Mo dou butako li, ka laba ka ia na veibutakoci, ka bubului vakailasu, ka vakama na ka boi vinaka vei Peali, ka muria na Kalou tani dou sa sega ni kila; ka qai lako mai ka tu e mataqu ena vale ogo, sa vakatokai ki na yacaqu, ka kaya, keimami sa vagalalataki me cakava na ka vakasisila kece ogo? A vale ogo sa vakatokai ena yacaqu, sa qai vuki beka me qara ni daubutako vei kemudou? Io, koi au, raica, ka'u sa kunea, sa kaya ko Jiova"

(Jeremaia 7:1-11)

4. Na i Rairai ni Vale ni Kalou

Sa matata vinaka na i balebale ni veitikina ogo mai vei Jeremaia. Na vale i Isireli ka ra okati me ra nona na Kalou era sa tara cake ena i valavala dodonu kei na loloma kei na nodra vinakati me ra yalo dina sara Vua na Kalou na tama ni vuvale era lewena. Sa ka bibi me ra maroroya na kena i vakarau me vaka ka virikotori koto ena Lawa (Torah). Na Lawa ogo sa koto ena Vosa ni Veiyalayalati kaya na Kalou.

Na vale ogo ka kena i liuliu na Kalou ena rawa walega me kilai ni vaka dina kina ni ra tiko veilomani ka dau veivukei na lewena. Ni yali mai na loma ni vale na veisolisoli oqori, ena sega ni tudei na vale 'o ya. Sa kena i balebale ni vale sa na vakatau vei ira na lewena na kena bula, se vinaka se ca.

Na bula taucoko sara vakaveimaliwai se vakavuvale, era na yaco me ra ca sobu ka vakaloloma ni sa yali mai loma ni vale na kaukauwa levu ogo ni caka dodonu kei na yalo loloma. Na kena matata vinaka na i naki e loma ni vale sa na rawarawa talega kina me vakayacori na veivakadodonutaki, na veisau kei na veimaroroi. Ni toso na gauna, sa na

dodonu me veisautaki na gacagaca eso ni vale ka vakaisosomitaki ena veika vou. Na veigacagaca vovou ogo e dodonu me ra colata ka tara cake kina na vale ogo. (Jeremaia 31:27-28).

4.1 E se sega ni tara oti na Vale ogo ni Kalou

Na i tavi ni tara vale ogo sa na sega ni oti rawa. Eda sa vakaitavi vata kina kei na Kalou na Dauveibuli. Sa tautauvata kei na kena vakamalumalumutaki na butobuto me kida mai na rarama. Me tara tikoga na vale me ra tiko vinaka na lewena ka vakayacori kina na loma ni Kalou. Sa na vinakati me raici ni vakayacori e rua na ka. Na i matai, na lewe ni vale yadua me qarava na nona i tavi ena yalo gu ka rawa ni nuitaki. Me maroroi koya rawa vaka i koya ka rawa ni maroroya na vale taucoko.

Na i karua, sa tautauvata na vale ogo kei na noda bula vata vakavanua, vakaveiwekani se vakoro. Ena dredre me veisautaki me vinaka na noda bula vata vaka ogo kevaka eda sega ni vosa vakadodonu ena loloma, ka da vunitaki keda voli ga ena sala ni veidokadokai walega. Sa noda i tavi dina me vaka ni da a buli meda veiucui kei na Kalou meda lewa na veika buli kecega. Na veika buli oqori sa okati kina na noda i tovo vakavanua, na kena i valavala, na kena vakabauta, na kena solevu kei na i yau. Me kakua ni lewai keda na veika eda ciqoma mai vei ira na noda qase. Ia, meda lewa ka me maroroi kina na vale eda targ tiko.

4.2 Me ra rawa ni nuitaki na Lewena Yadua

Sa dusia ko Jeremaia na vale ogo ni veiyalayalati kei na Kalou (31:29-30). Na lewe ni vale kece sara me ra tamata nuitaki ka rawa ni tu duadua ena gauna dredre. Me rawa ni saumi taro vakadodonu vua na Kalou kei ira na vo ni lewe ni vale. Kevaka edua sa sega ni veivuke rawa ena kena tara cake na vale taucoko, sa na vuki ko koya me vaka na veitiki ni vale sa rusa ka vakacacani. Ogo na ka ena yaco ki na vale se bula vata vakaveiwekani sa yali kina na dina kei na cakacaka vata. Era dui caka nodra ga na lewena yadua ka yali mai vei ira na nodra nanuma na bula ni vuvale taucoko. Era vosa vakabibi na parofita ena vuku ni ka ogo.

Sa goleva talega vakabibi nai apositolo ko Paula na vakasama ogo ena nona i vola ki Kalatia. Ka sa tukuna kina ni ko ira era tamata vakabauta sa dodonu me ra tamata nuitaki ka i vakaraitaki vinaka vei ira na tamata kecega, vakabibi ko ira era lewe ni vuvale se veitokani ena vakabauta (Kalatia 6:1-10). Erau sa bole keda tiko na lewe rua ogo ko Jeremaia kei Paula ena noda bula vakaivavakoso lewenilotu meda i vakaraitaki ni vuvale dina ka taukena na Kalou nida bula veimaliwai kei na veivuvale tani tale eso ka sega ni lotu Vakarisito.

A cava e dodonu me vakayacori me ra yaco rawa kina na lewe ni vuvale ogo me ra nuitaki ka i vakaraitaki vinaka. Eke, eda rogoga kina na i karua ni ka ka vakabibitaka ko Jeremaia. Na veiyalayalati vou me caka, sa dodonu me vakayacori vata kei na vale i Isireli. Na tamata yadua me ra vakataki Eparama. Sa dodonu kina me dua tale na i vakarau ni bula, dua na yalo vou me rawa kina ki na lewe ni vale yadua me ra cakava na ka ka vakayacora ko

Eparama. Mera sala vata rawa kei na Kalou, me ra kilai koya ka bula vata kaya me ra cakacakataka rawa na lomana.

Ena vuku ni ka oqo, sa na rawa duadua me cakacakataka ena kena cilivi na yalo ni tamata me ra veiucui kei na Kalou ka ra yaco me ra nona vale vakayalo (Jeremaia 31:31-34). Vei ira na parofita, na veiyalayalati oqo sa baleta na veimatani kecega. Sa koto na vakabauta oqo ena i vola i Aisea 2:2-4 kei Maika 4:1-4 ka tukuni kina ni nona vale na Kalou sa na yaco me nodra i sotasota na veimatani kecega.

"Sa na yaco ena gauna mai muri, ni na vakataudeitaki na ulunivanua ni vale i Jiova me sivia na veiulunivanua, ena vakaceceretaki ka ra lolovira na veiulunikoro; ka ra na drodro kina na veimatani kecega. A ra na lako na tamata e lewe vuqa, ka kaya, Meda mai laki cabe cake ki na ulunivanua i Jiova, ki na vale ni Kalou i Jekope; ena vakavulica vei keda ko koya na nona i valavala, ia eda na muria na nona sala: ni na lako yani mai Saioni na vunau, kei na vosa i Jiova mai Jerusalemi. Ia ena ia na veilewai ena vuku ni veimatani, ka na vunauci ira na veimataqali e vuqa, ka ra na tukitukia na nodra i seleiwau me i bati ni siviara, kei na nodra moto me i sele ni samaki. Ena sega ni lave i selewau edua na matani, a ra na sega ni vulica tale na i valu"

Aisea 2:2-4).

Ni oti ga na vosa oqori i Aisea na parofita, sa kaya tale :

"Oi kemudou na vale (mataqali) i Jekope, meda mai lako voli tu ena rarama i Jiova" (2:5).

4.3 Na ka ka tukuna ko Paula na i Apositolo

Na vakamamasu vata ga oqo sa cavuta ko Paula vei ira mai Efeso :

"Okoya oqo sa kaya kina ko Koya, o iko sa moce mo yadra mai, ka tu cake mai na mate, ena qai vakararamataki iko na Karisito. O koya mo dou qai raici kemudou vinaka, mo dou i valavala vakayalomatua, mo dou kakua ni vakataki ira na lialia, mo dou vakataki ira ga na vuku. Mo dou volia me nomudou na gauna, ni sa ca na veisiga oqo. Okoya mo dou kakua ni sesewa, mo dou kila ga na loma ni Turaga"
(Efeso 5:14-17).

Eda na taroga na taro : a cava na loma ni Kalou? Na kena i sau ena kune ga ena ka sa cakava se vakayacora oti na Kalou me vaka ka talanoataki ena i Vola Tabu. Me vaka na ka ka tukuna na parofita ko Jeremaia ni na tara cake na vale i Isireli, sa vaka kina na nona vakaveivinatitaki vuravura na Kalou vei koya ena ka ka vakayacora mai na Kauveilatai ena vuku i Karisito. Na vale vou ka tara oqo sa tubu cake tikoga (Efeso 2:18-22).

Meda nanuma tiko ni vola ka volai vei ira mai Efeso sa i vola veikauckyaki vei ira na i vavakoso mai Esia lailai (Asia Minor), ka dua vei ira oqori ko Efeso. Ko Esia lailai ogo e sinai ena vuqa na veivuvale duidui e vuqa - vakavanua, vakailavo, vakamatatamata ka vaka-rawa-ka. Ka vakavuqa mera veiqati se veilecavi qaqa na veivuvale (oikoi) duidui ogo. Ia era vakarurugi taucoko na veivuvale duidui oqori ena ruku ni veiliutaki ni dua na vuvale sai koya na matanitu levu ka qaqa ko Roma. Sa tautauvata na duidui ogo kei ira na Isireli mai vei ira na kai matanitu tani (Gentiles). Ka da raici ira kina na cili mai vei ira era sega ni cili; ko ira ka veiyalayalati kei ira na Kalou ka matata na veika ka waraki ira mai liu, mai vei ira ka sega ni vaka kina ka vaka me sega ni matata vinaka na veika sa bera mai. Sega na Kalou ka sega na ka me ra nuitaka.

Sai ira na veivuvale mai Esia lailai ogo era kai matanitu tani, ka okati kina ko Efeso (Efeso 2:11-12). Wavokita na valenisoro mai Jerusalemi ena gauna ko ya, sa volai ena Vosa Vakirisi kei na vosa vaka-Roma ena veiduru eso na veivosa ogo:

"Me kakua ni dua na kai tani mai na dua tale na matanitu me curu ki lomanibai ka tiko kina na Valenisoro. Kevaka e dua ena kune ni vakayacora vakakina, me kakua ni kidacala ni na totogi mate".

5. Me ra Nanuma na Jiu

Na vosa oqori e cake sa veisaqasaqa kei na nodra i tukutuku na parofita. Sa sega ni yaco na Vale ni Kalou me nodra vale ni masumasu na tamata kecega (Aisea 56:7). Ia sa yaco me nodra ga na Jiu ka ra maroroi kina ko ira na daubutako kei na daulaba. Sa yaco na vale ni Kalou ogo ka dodonu me maroroi kina na tamata kecega ka vakayacori kina na nona dodonu na Kalou me sa vale ga vakatamata. Sa yaco me vanua ka taqomaka vakaukauwa na ka me baleta edua ga na mata tamata. Na vakanananu cala ogo era taqomaka ka vakaukauwatata na Jiu ena dua na gauna balavu. Sa na vinakati kina me vakayacori edua na veibuli vou (new creation) kei na dua talega na veiyalayalati vou (new covenant). Sa na dodonu kina me vakacilava na rarama na Kalou ki na vanua butobuto ogo ka me ra raica rawa na Jiu na vanua ka dodonu me ra tu kina me vaka na nodra kacivi. Ena vaka koto ogo na i rairai ni vanua dina ka dodonu me ra tu kina :

- (1) Sa vakadeitaka tale na Kalou na i naki taumada ni nona veibuli ena nona vakalesuya na tamata me vakataucokotaki tale ena i soro ka vakacabora na Karisito ena nona mate. Sa sega ni Vosa se Rarama walega ko koya ia sai koya talega na Bula; na bula ka soli me yacova na liviraki ni nona dra. Na dra ogo sai koya sa vakataucokotaka tale na tamata (Efeso 2:15).
- (2) Nida sa veivinakati tale kei na Kalou, eda sa lewe ni dua bau ga na Yago. Ka sai koya talega oqori na i tekitekivu ni ka ka vakayacora na veisaututaki kei na kena vakatudonutaki na bula me vaka ka raivotutaki ena i vola i Aisea na parofita (2:2-4; Efeso 2:16).
- (3) Ni da sa raica rawa na dina ni noda bula me vaka eda a buli meda veiucui kaya na Kalou ka yaco meda tiki ni Yago ni Luvena ko Jisu Karisito, sa qai rawa meda veirai mata kei na Kalou ka bula e matana, ena loma ni vuvale vou. Eda sa vakacurumi ki

na loma ni vale oqo ena kaukauwa ni Yalo Tabu ka sai koya talega ka kauti keda vua na Kalou.

Na parofita ko Isikeli, okoya ka gone sobu vei Jeremaia sa vakadewataka na parofisai nei Jeremaia me baleta na veiyalayalati vou ka kaya kina :

"Au na solia talega vei kemudou na yalo vou, io kau na vakacuruma ki na lomamudou na yalo vou. Au na kauta tani talega mai vei kemudou na yalo vatu ka solia vei kemudou na yalo vakalewe" (36:26).

Sa qai vakamacalataka ko Isikeli na vuvale i Isireli me vaka edua na buca ka sinai ena sui mamaca. Sa qai curuma na sui mamaca oqo na Yalo ni Kalou ka ra yaco me ra ka bula (37-14). Ena i vola i Paula ki Efeso, eda rogoca kina ni Yalo Tabu okoya ka bulia na vuravura ena kaukauwa ni Vosa ni Kalou, sa vakaduavatataka na tamata ena vuku i Karisito ka tuberi ira yani Vua na Kalou na Tamada.

5.1 Sa sega na Vulagi ena Loma ni Vale oqo

Na veika dina lelevu e tolu sa tukuni oti mai cake sa vakavuna se vakabasikataka e vica na ka. Sa sega ni dua na vulagi ena vuvale ni Kalou, ka ni ra sa golevi koya taucoko ena yalo dina ka vakayacora na lomana. Era tamata nona na Kalou. Sa basuraki sobu na bai ka vakaduiduitaki ira. Sa rua na kena i balebale totolo eda raica. Na i matai, ko ira na lewe ni vuvale ni Kalou ka vakatokai na Lotu sa sega ni yalani se vaka i yalayala na vanua era okati kina vaka lewe ni vanua. Era taura vakabibi na nodra lewe ni vanua era volai kina, ia e sega ni ra yalani ga kina.

Sa kena i balebale oqo ni Lotu sa dodonu me tukuna tiko ena loma ni veimatani taucoko ka bula kina, ni tamata yadua era lewe ni vanua volai ena vuravura raraba ka sega ni yalani kina edua ka ra liutaki taucoko mai vua na Kalou na Dauveibuli. Sa kena i balebale oqo ni sa i tavi ni Lotu me kacivaka se tukuna tiko vakamatata ni da wasea tiko vakatautauvata vei Karisito na noda lewe ni dua ga na vanua ena nona vuravura. E sega ni dodonu me vakaduiduitaki edua.

Na i karua, na noda lewe ni vanua volai vei Karisito sa vakaukauwataki ira na lewe ni Lotu Vakarisito me ra taura vakabibi na nodra lewe ni vanua ka ra volai dina kina. Me vaka ni a talairawarawa na Karisito vei Tamana ka solia na nona bula ena vukuda na tamata, sa dodonu me ra talairawarawa vaka kina ko ira era muri koya ena nodra okata me ka bibi na nodra vanua dina ka ra vola kawa bula kina. Ia era sa kauta vata kei ira ki kea na vosa i Karisito kei na nona cakacaka (Efeso 6:6-7). Era sa sega ni muri tu ga vakaveitalia.

Sa nona i naki na Kalou me vakaduavatataka na ka kecega vei Karisito, ka okati kina na veimatani kece sara (Efeso 1:10). Eda sa lewe ni vanua ni nona matanitu na Kalou ka sa dodonu me da cakacaka vata me vakayacori na matanitu oqo ni Kalou ena loma ni veimatani kecega e vuravura.

Na noda lewe ni vanua ni matanitu ni Kalou sa kena i balebale talega na noda lewe ni nona vuvale levu. Ka sa sega tale ni da lewe ni bure ni vulagi tiko meda sausaumi tiko kivua na i

taukei ni bure, ia eda sa lewe ni vuvale va-Kalou ka da veiwekani voleka kei Koya ka veiwekani voleka talega vakataki keda.

Ena vuku i Karisito, eda sa ciqoma ka taura lesu tale kina na noda i tutu dina ena noda a buli meda veiucui kei koya na Kalou. Ni da sa vaka i taukeitaki vua na Kalou, eda sa taukei talega ena nona vuravura kei na veika bula kecega ka ra tu kina, ka i taukei vei keda vakataki keda. Sa sega na vulagi.

5.2 Sa Yavutaki vei ira na i Apositolo kei na Parofita

Na noda veiwekani ka vauci koto ena noda lewe ni vuvale va-Kalou sa basoga rua. Ena dua na yasana, eda sa lewe ni dua na vuvale ka koto na kena yavu ena nodra i vakavuvuli na parofita kei na i apositolo, ka vakadeitaki ena bula kei na cakacaka i Karisito, okoya duaduaga ka solia na i bulibuli ni vale oqo kei na kena duavata. Sa i koya oqori na yavu levu ni vuvale (oikos) ka Vakarisito. Eda sa cavutu yani mai na yavu levu oqo ka da laki lewe ni veiyavu duidui e vuqa (oikoi), vaka matatamata, se cava tale, e vuravura.

Mai na dua tale na yasana, eda raica kina ni vale oqo sa sega ni duadua tu ga na kena i rairai. E sega ni se tara vakaoti ka na toso tikoga na kena tara. Sa cavuta ko Paula na veivosa oqo me baleta : "Okoya sa sema vata kina na vale taucoko....." (Efeso 2:21). Na kena vakadewa vaka-Peritania e matata cake : "the whole building which is in process of being fitted together".

Sa tiko ena vakasama i Paula na i apositolo na veivale duidui e vuqa mai Esia lailai ena nona cavuta na veivosa oqori. A volai na i vola oqo ki Efeso me veikauyaki vei ira mai Esia lailai, ka sa nona i naki nai apositolo me ra tara cake me dua na vuvale taucoko ka kena yavu levu na Karisito. Na vakasama oqo ni vale se vuvale sa dusia tiko ni sa sega walega ni da lewena, ia eda sa veivatu bulabula talega ka vakayagataki meda tara cake meda vale vakayalo. Na i matai ni vola i Pita ka volai talega vei ira mai Esia lailai sa vakayagataka na vakasama ni vatu ena kena vakamacalataki na Lotu.

6. Eda sa Veivatu Bulabula

"Ni dou sa lako mai kivei koya, me vaka ki na vatu bulabula, ko ya sa biuta ko ira na tamata, ia na Kalou sa digitaka ..... koi kemudou talega me vaka dou sa veivatu bulabula, dou sa tara cake mo dou vale vakayalo, me mata bete yalo savasava, mo dou cabora kina na i madrali vakayalo sa vinaka vua na Kalou ena vuku i Jisu Karisito" (2:4-5).

Eda sa tara cake ena cakacaka ni Yalo Tabu, okoya ga ka semati keda vata ena noda duidui e vuqa meda yaco rawa meda veivatu bulabula. Meda ciqoma na noda duidui - duidui ni veimata tamata ni veimatani, duidui i tovo kei na lotu se vakabauta. Ka vaka kina na duidui ni i tavi ena loma ni nona vuvale levu na Kalou. Eda sa kacivi meda i vakaraitaki sega ni veigoleyaki, ni nona sa bula ka tiko vata kei keda na Kalou.

Sa i naki levu ni noda lewe ni vuvale nona na Kalou; na vale ka sega ni na oti rawa na kena tara tikoga, me rawa ni da i vakadinadina bula e vuravura ni sa veivakatitaki keda oti na Kalou. "Okoya sa veivakatitaki keda kei koya ena vuku i Karisito, sa solia vei keitou me keitou vunautaka na veivakatitaki" (I Koronica 5:18.). Na cakacaka ni veivakavoui ogo sa cakacaka ni Yalo Tabu ka sa kena usutu na loloma (Efeso 4:16).

7. Eda sa sureti taucoko meda lewe ni Vuvale Vakarisito

Kevaka sai koya ogo na i naki levu ni noda kacivi meda lewe ni vuvale ni Kalou ka meda veivatu bulabula talega, me da tara cake me vale vakayalo, sa kena i balebale ni sa bibi meda dikeva vinaka tale na i tutu ni bula ni vavakoso lotu eda dui lewena. Na i tuvatuva ni veiqaravi ena noda dui mata lotu sa dodonu me dikevi ka tualaki vou tale ena rarama ni veika eda sa raica oti. Era sa i vakaraitaki vinaka tiko li ni vuvale ni Kalou okoya ka buli keda ka vakabulai keda?

Me vaka ka volai koto ena Efeso 2:20, "Dou sa tara cake ena nodra yavu nai apositolo kei na parofita, ia sai koya ko Jisu Karisito sa kena i vakadei ena tutu ni vale". Sa tukuna vakamatata na tikina ogo ni sa bibi ka dodonu meda ilovi keda ena rarama ogo ni noda vakabauta me baleta na vuvale kei na tara vale. Meda vakadodonutaki mai kina ka vakaukauwataki kina. Me vakabauta rawa kina ko vuravura ni sa tiko ka bula na Kalou ena cakacaka i Karisito ena i serau ni Yalo Tabu. Ka sa nona i naki me vakasinaita na ka kecega kei na tamata kecega ena nona i serau vakaiukuuku. (Efeso 2:21-22; 3:14-19).